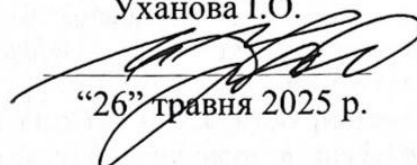

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту
Завідувачка кафедри
Уханова І.О.

“26” травня 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»

за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини»

на тему:

**«МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ»**

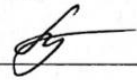
Виконавець:

студентка 43 групи ФМЕ

Дьяченко Ольга Олексіївна
(підпис)

Науковий керівник:

Ст. викладач кафедри МЕВ

Гусенко Ольга Сергіївна
(підпис)

Одеса – 2025 рік

АНОТАЦІЯ

Дьяченко О. О. Міжнародна економічна безпека України в умовах глобальних викликів.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за освітньою програмою «Міжнародні економічні відносини». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2025 р.

Бакалаврська робота складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є сучасний стан міжнародної економічної безпеки України в умовах глобальних викликів.

У роботі розглянуто сутність та ключові аспекти міжнародної економічної безпеки; визначено основні підходи до оцінки економічної безпеки держави; досліджено фактори, що впливають на міжнародну економічну безпеку України в умовах сучасної геополітичної ситуації.

Проведено аналіз сучасних викликів, таких як світова економічна криза, пандемія COVID-19, зміни в міжнародній торгівлі та енергетичній безпеці, що впливають на економічну безпеку України. Визначено ключові ризики та можливості для покращення міжнародної економічної безпеки країни.

Досліджено перспективи розвитку міжнародної економічної безпеки України в умовах глобалізації та зроблено пропозиції щодо впровадження стратегій, спрямованих на підвищення економічної стійкості та інтеграції в міжнародні економічні процеси.

Ключові слова: міжнародна економічна безпека, глобальні виклики, економічна стабільність, Україна, міжнародна економіка, геополітична ситуація, ризики, світова економічна криза, енергетична безпека, міжнародна торгівля, економічна стійкість, інтеграція.

ANNOTATION

Diachenko Olha. International economic security of Ukraine in conditions of global challenges.

Qualification work for obtaining a bachelor's degree in specialty 292 "International Economic Relations" under the educational program "International Economic Relations". – Odesa National University of Economics. – Odesa, 2025

The bachelor's thesis consists of three sections. The object of the study is the process of forming the international economic security of the state.

The work examines the essence and key aspects of international economic security; identifies the main approaches to assessing the economic security of the state; investigates the factors that affect the international economic security of Ukraine in the current geopolitical situation.

An analysis of modern challenges, such as the global economic crisis, the COVID-19 pandemic, changes in international trade and energy security, affecting the economic security of Ukraine, is conducted. Key risks and opportunities for improving the country's international economic security are identified.

The prospects for the development of Ukraine's international economic security in the context of globalization are investigated and proposals are made for the implementation of strategies aimed at increasing economic stability and integration into international economic processes.

Key words: international economic security, global challenges, economic stability, Ukraine, international economy, geopolitical situation, risks, world economic crisis, energy security, international trade, economic stability, integration.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	6
1.1. Поняття та сутність міжнародної економічної безпеки.....	6
1.2. Основні підходи до оцінки економічної безпеки держави. Кількісні та якісні показники.....	11
1.3. Фактори, що впливають на міжнародну економічну безпеку України .	23
Висновки до розділу 1	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	29
2.1. Вплив світової економічної кризи на економічну безпеку України.....	29
2.2. Роль пандемії COVID-19 у формуванні сучасних економічних загроз	38
2.3. Геополітичні ризики та їх вплив на економічну безпеку України	43
Висновки до розділу 2.....	49
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	50
3.1. Стратегії підвищення енергетичної безпеки України	50
3.2. Посилення ролі міжнародної співпраці для економічної безпеки	55
3.3. Перспективи інтеграції України в міжнародні економічні процеси	61
Висновки до розділу 3	66
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	78

ВСТУП

Актуальність кваліфікаційної роботи. Одним із ключових аспектів сучасного розвитку України є забезпечення її економічної безпеки в умовах глобальних викликів. З огляду на нестабільну міжнародну ситуацію, наслідки світових економічних криз, пандемію COVID-19, а також зростання геополітичних ризиків, питання міжнародної економічної безпеки набуває особливого значення для України. Ці чинники негативно впливають на економічну стабільність держави, її здатність забезпечувати стійкий розвиток і підтримувати конкурентоспроможність у світовій економіці.

У контексті глобалізації та інтеграції України до світових економічних процесів, її економічна безпека залежить не лише від внутрішніх чинників, а й від здатності реагувати на зовнішні загрози. Це включає ризики, пов'язані зі світовою енергетичною безпекою, фінансовими кризами, змінами в міжнародній торгівлі та екологічними викликами. Дослідження міжнародної економічної безпеки України є важливим для формування стратегії розвитку країни в умовах нестабільного геополітичного середовища.

Мета і задачі дослідження. Метою даної роботи є аналіз міжнародної економічної безпеки України в умовах глобальних викликів та розробка рекомендацій щодо підвищення стійкості економіки країни до зовнішніх ризиків.

Відповідно до мети дослідження були поставлені та вирішені наступні задачі:

- розглянути теоретичні аспекти міжнародної економічної безпеки та її значення для України;
- проаналізувати вплив світової економічної кризи на економічну безпеку України;
- визначити роль пандемії COVID-19 у формуванні сучасних економічних загроз;
- дослідити геополітичні ризики та їх вплив на економічну безпеку України;

- розробити стратегію підвищення міжнародної економічної безпеки України;
- визначити напрями посилення ролі міжнародної співпраці для економічної безпеки України;
- визначити перспективи інтеграції України в міжнародні економічні процеси.

Об'єктом дослідження даної роботи є сучасний стан міжнародної економічної безпеки України в умовах глобальних викликів.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних та організаційно-економічних рішень щодо забезпечення міжнародної економічної безпеки держави в умовах глобальних викликів.

Методи дослідження. У процесі написання роботи використано такі методи дослідження: теоретичного узагальнення, системного аналізу, порівняльного аналізу, статистичні та економіко-математичні методи.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України, статистичні дані Державної служби статистики України, аналітичні матеріали міжнародних організацій, наукові публікації, а також результати власних досліджень автора.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи опубліковано тези Дьяченко О. Вплив світової економічної кризи на економічну безпеку України. Збірник наукових робіт за підсумками студентської дистанційної науково-практичної конференції «Минуле. Сучасне. Майбутнє». Випуск 15. Одеса: ОНЕУ. 2025. С. 14-16.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 95 сторінок з додатками. Робота містить 16 таблиць та 31 рисунок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Поняття та сутність міжнародної економічної безпеки

Міжнародна економічна безпека є одним із найважливіших компонентів національної безпеки держави та відіграє ключову роль у забезпеченні її стійкого розвитку в умовах глобалізації. Вона відображає здатність країни захищати та підтримувати свої економічні інтереси, реагувати на зовнішні загрози та адаптуватися до змін у світовій економіці.

У науковій літературі існує кілька підходів до визначення міжнародної економічної безпеки. Згідно з класичними підходами, економічна безпека розглядається як здатність держави забезпечувати стійкість економічної системи, зокрема підтримку стабільних темпів економічного зростання, зниження рівня безробіття та інфляції, а також захист національних ресурсів і ринків. Проте, в умовах глобалізації, коли національні економіки стають все більш взаємозалежними, до цього поняття додаються нові аспекти, що стосуються міжнародних відносин та глобальних економічних процесів.

Деякі науковці визначають міжнародну економічну безпеку як здатність держави зберігати економічний суверенітет і ефективно інтегруватися в світові економічні процеси, мінімізуючи ризики, пов'язані із зовнішніми загрозами. В цьому контексті важливим є забезпечення стійкого доступу до зовнішніх ринків, природних ресурсів та міжнародних фінансових потоків. Інший підхід наголошує на здатності держави ефективно співпрацювати з міжнародними організаціями та адаптуватися до змін у світовій економіці, водночас захищаючи свої національні інтереси [36].

Науковці висловлюють різні погляди на сутність міжнародної економічної безпеки. Одні з них наголошують на важливості забезпечення економічної стійкості та незалежності держави, зокрема в питаннях зменшення зовнішньої економічної залежності та захисту національних інтересів у глобальній економіці. Інші фокусуються на важливості адаптації

держави до швидких змін у міжнародних економічних процесах, особливо у контексті глобальних криз, таких як фінансова криза, пандемія COVID-19 або геополітичні конфлікти.

Зокрема, західні економісти підкреслюють важливість міжнародної економічної безпеки як засобу стабільного економічного зростання та добробуту держави в умовах глобальної економічної взаємозалежності. У той же час, українські та пострадянські науковці приділяють більше уваги питанням захисту економічного суверенітету та зниження зовнішніх ризиків, пов'язаних із залежністю від іноземних фінансових ресурсів або енергетичних поставок [42].

Таким чином, міжнародна економічна безпека охоплює не лише здатність держави забезпечувати внутрішню економічну стабільність, але й ефективно взаємодіяти зі світовими економічними процесами, зберігаючи при цьому національні інтереси та мінімізуючи зовнішні загрози.

Міжнародна економічна безпека є комплексним і багатогранним явищем, яке охоплює різні аспекти функціонування економіки держави. Вона складається з кількох ключових елементів, які забезпечують стабільність економіки та її здатність ефективно реагувати на зовнішні і внутрішні загрози. Основними складовими міжнародної економічної безпеки є: фінансова, енергетична, продовольча, технологічна, екологічна та соціальна безпека. Кожен із цих компонентів має критичне значення для стійкого розвитку держави та її здатності забезпечувати економічну стабільність на міжнародному рівні.

Розглянемо складові елементи, що формують економічну безпеку. Економічна безпека складається з фінансової безпеки, енергетичної безпеки, продовольчої безпеки, технологічної безпеки, екологічної безпеки та соціальної безпеки (Рис 1.1.).

Рис. 1.1. Складові економічної безпеки

Джерело: складено автором за [21]

Фінансова безпека визначається як здатність держави підтримувати стійкість фінансової системи, забезпечувати стабільний розвиток економіки і уникати зовнішніх фінансових шоків. Це включає ефективне управління державним боргом, збереження стабільної валюти, контроль над інфляцією та забезпечення доступу до міжнародних фінансових ринків. Фінансова безпека також передбачає здатність країни протистояти зовнішнім економічним тискам, таким як санкції або валютні кризи.

Енергетична безпека — це здатність держави забезпечити стабільні поставки енергоресурсів, необхідних для функціонування економіки та життєдіяльності населення. Важливим аспектом енергетичної безпеки є незалежність від зовнішніх постачальників енергоресурсів та розвиток власних енергетичних ресурсів (нафта, газ, атомна енергія, альтернативна енергетика). Для України, яка значною мірою залежить від імпорту

енергоресурсів, забезпечення енергетичної безпеки є одним із головних викликів.

Продовольча безпека полягає в здатності держави забезпечувати населення достатньою кількістю якісних і безпечних продуктів харчування. Вона залежить від стійкості сільськогосподарського сектора, рівня залежності від імпорту продовольства, а також від зовнішніх ризиків, таких як зміна клімату або глобальні продовольчі кризи. Забезпечення продовольчої безпеки є критично важливим у контексті зростання населення світу та можливих екологічних катастроф.

Технологічна безпека передбачає здатність держави забезпечувати розвиток та впровадження сучасних технологій для підтримки конкурентоспроможності економіки. Це стосується як власних науково-дослідних та інноваційних здобутків, так і можливостей інтеграції у світові технологічні процеси. Технологічна залежність від інших країн може стати джерелом економічних та політичних ризиків, тому розвиток власного науково-технічного потенціалу є важливим завданням для забезпечення економічної безпеки.

Екологічна безпека визначається здатністю держави забезпечити стійкий розвиток економіки без шкоди для навколишнього середовища. Вона включає питання раціонального використання природних ресурсів, боротьбу з забрудненням та змінами клімату. Недостатня увага до екологічної безпеки може спричинити екологічні катастрофи, що безпосередньо впливають на економічну стабільність та соціальне благополуччя населення.

Соціальна безпека включає захист населення від економічних і соціальних ризиків, таких як безробіття, низький рівень доходів або погіршення якості життя. Економічна безпека країни неможлива без забезпечення стабільного соціального розвитку, зниження рівня бідності та забезпечення належного рівня соціальних стандартів.

Внутрішні та зовнішні фактори мають важливий вплив на економічну безпеку держави (Рис. 1.2.).

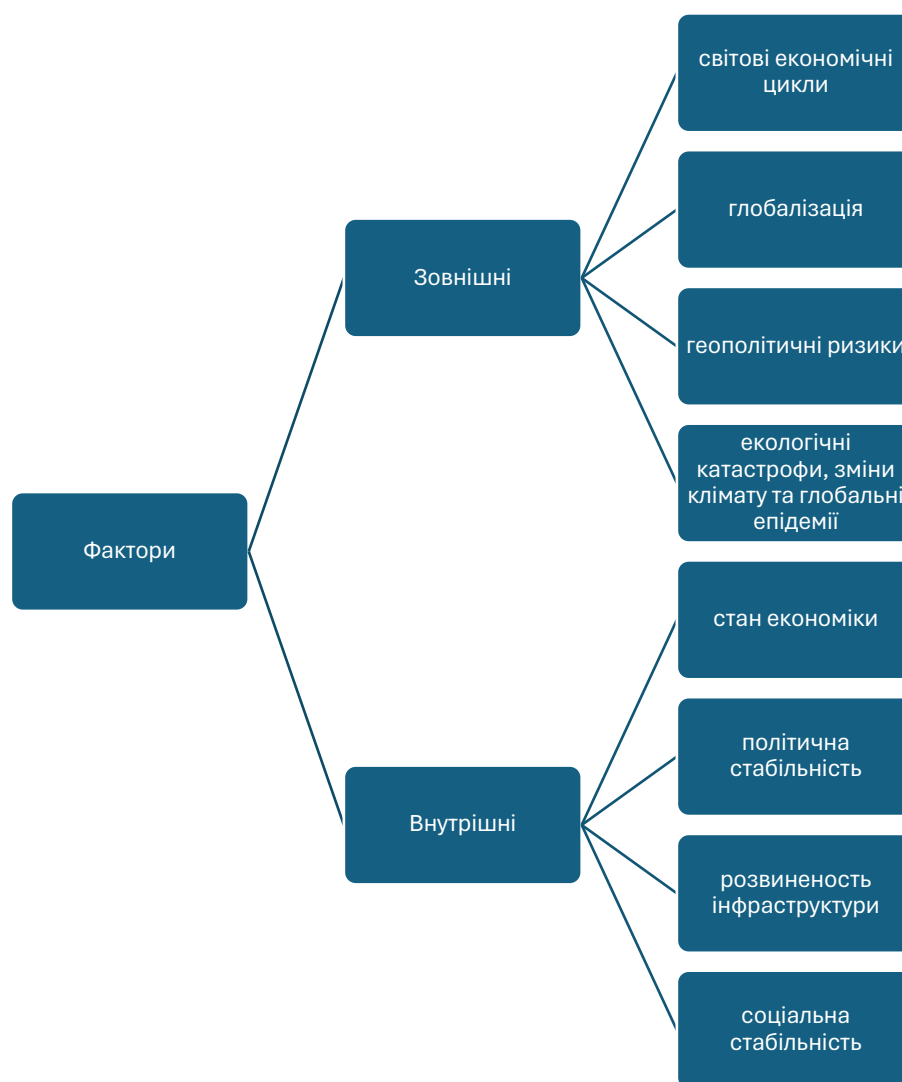

Рис. 1.2. Фактори, що впливають на економічну безпеку держави

Джерело: складено автором

Серед внутрішніх факторів одними із ключових є стан економіки, який охоплює рівень ВВП, інфляцію, безробіття, фінансовий стан підприємств, інвестиційний клімат та наявні економічні ресурси. Також важливою є політична стабільність, що визначається внутрішньою політичною ситуацією, рівнем корупції та ефективністю державного управління і правопорядку. Крім цього, ефективність економічних процесів залежить від розвиненості інфраструктури, включаючи транспортну, енергетичну, інформаційну та комунікаційну складові. Соціальна стабільність також відіграє значну роль, адже рівень життя населення, дієвість соціальних програм, а також рівень

соціальної нерівності та напруги впливають на загальну економічну стійкість.[23]

Серед зовнішніх факторів впливовими є світові економічні цикли, які включають глобальні економічні кризи, зміни на міжнародних фінансових ринках, а також коливання світових цін на сировину. Глобалізація посилює взаємозалежність економік і передбачає участь у міжнародних торговельних угодах, інтеграцію до світової економіки та співпрацю з міжнародними організаціями, такими як МВФ і СОТ. Значний вплив мають і геополітичні ризики, включаючи військові конфлікти, міжнародні санкції та політичну напруженість у відносинах з іншими країнами. Екологічні катастрофи, зміни клімату та глобальні епідемії, такі як пандемія COVID-19, також можуть суттєво вплинути на економічну стабільність держави.

Таким чином, економічна безпека країни є результатом складної взаємодії різних внутрішніх і зовнішніх чинників, кожен із яких може як зміцнювати, так і підірвати стабільність економічної системи.

1.2. Основні підходи до оцінки економічної безпеки держави. Кількісні та якісні показники

Оцінка економічної безпеки держави базується на використанні кількісних показників, які дозволяють виміряти стабільність економічної системи та її здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Серед основних індикаторів, що використовуються для оцінки економічної безпеки, слід виділити наступні: (Рис 1.3.).

Рис. 1.3. Індикатори для оцінки економічної безпеки

Джерело: складено автором за [14]

Валовий внутрішній продукт (ВВП) є одним з найважливіших показників, що відображає економічну активність держави та її здатність генерувати доходи. Зниження ВВП свідчить про економічні проблеми, такі як зниження виробництва та споживання, що негативно впливає на економічну безпеку. Важливо також враховувати динаміку реального ВВП, скоригованого на інфляцію, оскільки він дає змогу оцінити реальні темпи економічного зростання.

Інфляція відображає темп зростання цін у країні та має значний вплив на економічну безпеку, оскільки висока інфляція знижує купівельну спроможність населення та може призвести до соціальної напруги. Критично високий рівень інфляції, як правило, свідчить про дестабілізацію економіки та потребує вжиття заходів макроекономічної стабілізації. Оптимальним вважається помірний рівень інфляції в межах 2-4% на рік, що сприяє економічному зростанню без надмірного підвищення цін.

Безробіття є показником соціальної та економічної стабільності, оскільки високий рівень безробіття свідчить про низьку ефективність ринку праці та може спричинити зростання соціальної напруги в країні. Оптимальним вважається рівень безробіття, що не перевищує 5-7%, але підвищення цього показника свідчить про економічну кризу, що потребує

втручання держави через активізацію соціальної політики та стимулювання економіки.

Платіжний баланс держави відображає співвідношення між надходженнями та витратами від зовнішньоекономічної діяльності. Негативне сальдо платіжного балансу свідчить про дефіцит торгового балансу, що може послабити економічну безпеку держави через залежність від зовнішніх ринків та боргових зобов'язань. Позитивне сальдо, навпаки, зміцнює фінансову стабільність країни та підвищує її економічну безпеку. Оптимальним вважається підтримання платіжного балансу на рівні, що забезпечує рівновагу між експортом та імпортом.

Зовнішній борг є важливим індикатором фінансової безпеки, оскільки надмірне боргове навантаження може призвести до кризи платоспроможності держави. Критичним рівнем зовнішнього боргу вважається показник, що перевищує 60% від ВВП. Перевищення цього рівня свідчить про те, що держава не може ефективно обслуговувати свої боргові зобов'язання без залучення нових позик, що погіршує економічну безпеку та підвищує залежність від зовнішніх кредиторів.

Резерви центрального банку, такі як золотовалютні резерви, відіграють ключову роль у забезпеченні макроекономічної стабільності та запобіганні фінансовим кризам. Достатній рівень резервів дозволяє країні підтримувати стабільність національної валюти та захищати економіку від зовнішніх шоків. Критичним мінімумом вважається обсяг резервів, що покриває три місяці імпорту. Нижчий рівень резервів може свідчити про економічні проблеми та викликати недовіру до фінансової системи держави.

Для кожного з цих індикаторів існують критичні порогові значення, перевищення яких може сигналізувати про загрозу для економічної безпеки держави. Наприклад, падіння ВВП нижче 2-3% на рік свідчить про економічну рецесію, тоді як інфляція понад 10% може призвести до економічної нестабільності. Високий рівень безробіття, вище 7-10%, може

загострити соціальну напругу, а зовнішній борг понад 60% ВВП вказує на значну фінансову залежність країни.

Моніторинг кількісних показників економічної безпеки здійснюється на основі статистичних даних, що збираються національними та міжнародними інституціями, такими як Державна служба статистики України, Національний банк України, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та інші. Оцінка проводиться з використанням економіко-математичних моделей, що дозволяють виявляти тенденції, передбачати ризики та розробляти стратегії для мінімізації загроз. Сценарний аналіз та прогнозування майбутніх змін економічних показників допомагають державі приймати відповідні політичні рішення для забезпечення стабільності та стійкості економічної системи.

Таким чином, кількісні показники економічної безпеки є важливим інструментом для оцінки стану економіки та визначення потенційних загроз. Правильний моніторинг та аналіз цих показників дозволяє державі вчасно реагувати на виклики та формувати стратегії для забезпечення економічної безпеки.

Якісні аспекти оцінки економічної безпеки держави охоплюють складові, що безпосередньо впливають на стабільність економічної системи, проте не завжди піддаються точному вимірюванню. Це передусім політична та соціальна стабільність, якість державного управління, рівень корупції, ефективність правової системи, стан інфраструктури та зовнішні ризики, що постійно змінюються в умовах глобалізації (Рис. 1.4.).

Аналіз цих аспектів дозволяє побачити не лише кількісні показники, але й глибинні фактори, що визначають спроможність держави забезпечувати свою економічну безпеку.

Рис. 1.4. Якісні аспекти оцінки економічної безпеки.

Джерело: складено автором за [9]

Політична стабільність є ключовим чинником економічної безпеки, оскільки вона визначає передбачуваність дій влади, послідовність політичних курсів і загальну стійкість держави до внутрішніх та зовнішніх викликів. В умовах політичної нестабільності, що може виражатися в частих змінах урядів, недовіри до владних інституцій, соціальних заворушеннях або протестах, інвестори та економічні суб'єкти схильні утримуватися від довгострокових інвестицій, що знижує економічний потенціал країни. Політична стабільність також забезпечує ефективність управління економічними процесами та формування довіри між урядом і населенням.

Соціальна стабільність є важливим елементом економічної безпеки, оскільки вона забезпечує рівновагу між різними соціальними групами, сприяє зниженню рівня конфліктів і підвищує рівень соціальної солідарності. Наявність розвинених соціальних програм, забезпечення рівня життя населення та ефективна система соціального захисту можуть запобігати соціальній напруженості, яка може негативно вплинути на економічну стабільність. Рівень безробіття, доступ до освіти та охорони здоров'я є

важливими показниками соціальної стабільності, що безпосередньо впливають на економічний розвиток країни.

Якість державного управління є вирішальним чинником для забезпечення економічної безпеки. Ефективні інституції та прозорість ухвалення рішень сприяють стабільному функціонуванню економіки, створенню сприятливого інвестиційного клімату та зростанню економічної активності. Недостатньо ефективне управління може призвести до нерозподілу ресурсів, посилення економічної нерівності та зниження довіри до влади.

Корупція залишається одним із основних викликів для економічної безпеки, оскільки вона підриває ефективність державного управління, спотворює конкурентне середовище та негативно впливає на інвестиційну привабливість країни. Високий рівень корупції призводить до нецільового використання ресурсів, зменшує прозорість ділових операцій та послаблює правову систему, що ускладнює боротьбу зі злочинністю та економічними правопорушеннями.

Правова система має забезпечувати ефективне правосуддя, захист прав власності та виконання контрактів. Відсутність верховенства права або недосконалість судової системи може знизити довіру до держави та спричинити відтік капіталу з економіки. Законодавча система повинна бути передбачуваною та прозорою, що сприятиме розвитку підприємницької діяльності та інвестиційної привабливості.

Інфраструктура є критичним елементом економічної безпеки, оскільки її стан визначає здатність економіки до сталого розвитку та взаємодії з іншими країнами. Високий рівень розвитку транспортної, енергетичної, комунікаційної інфраструктури сприяє підвищенню конкурентоспроможності економіки. Водночас занедбана інфраструктура може стати серйозною перешкодою для економічного зростання та збільшення зовнішньоекономічної діяльності.

Зовнішні ризики є важливою складовою оцінки економічної безпеки, оскільки глобалізація та взаємозалежність економік означають, що міжнародні події можуть суттєво вплинути на внутрішню економічну стабільність. Одним з головних зовнішніх ризиків є глобальні економічні кризи, які можуть виникати внаслідок фінансових криз, пандемій або коливань на світових ринках сировини. Такі кризи, як правило, призводять до зниження світових темпів економічного зростання, скорочення обсягів зовнішньої торгівлі та падіння цін на товари, що може негативно вплинути на економічну безпеку окремих країн.

Міжнародні санкції також є вагомим зовнішнім ризиком, що може суттєво послабити економіку держави, обмеживши доступ до зовнішніх ринків або фінансових ресурсів. Санкції можуть впливати на різні сектори економіки, включаючи фінансову, енергетичну, транспортну галузі, що призводить до значних втрат та підвищує ризики економічної нестабільності.

Зміни у світовій торгівлі, зокрема введення нових торгових бар'єрів, торговельних угод або змін у правилах глобальних ринків, також можуть негативно вплинути на економічну безпеку держави. Зниження попиту на експортні товари, втрата доступу до важливих ринків або несприятливі умови торгівлі можуть призвести до скорочення доходів від експорту та збільшення дефіциту торгового балансу [44].

Таким чином, аналіз якісних аспектів економічної безпеки дозволяє глибше зрозуміти складні взаємозв'язки між політичними, соціальними та економічними чинниками, а також зовнішніми ризиками, що впливають на стійкість економіки держави. Ефективне управління цими аспектами дозволяє зменшити ризики та забезпечити стабільний розвиток економіки в умовах глобальних викликів.

У 2013 році було розроблено методичні рекомендації щодо методики розрахунку рівня економічної безпеки України. Ця методика визначила інтегральний індекс економічної безпеки, який складається з 9 середньозважених субіндексів (Рис. 1.5.)

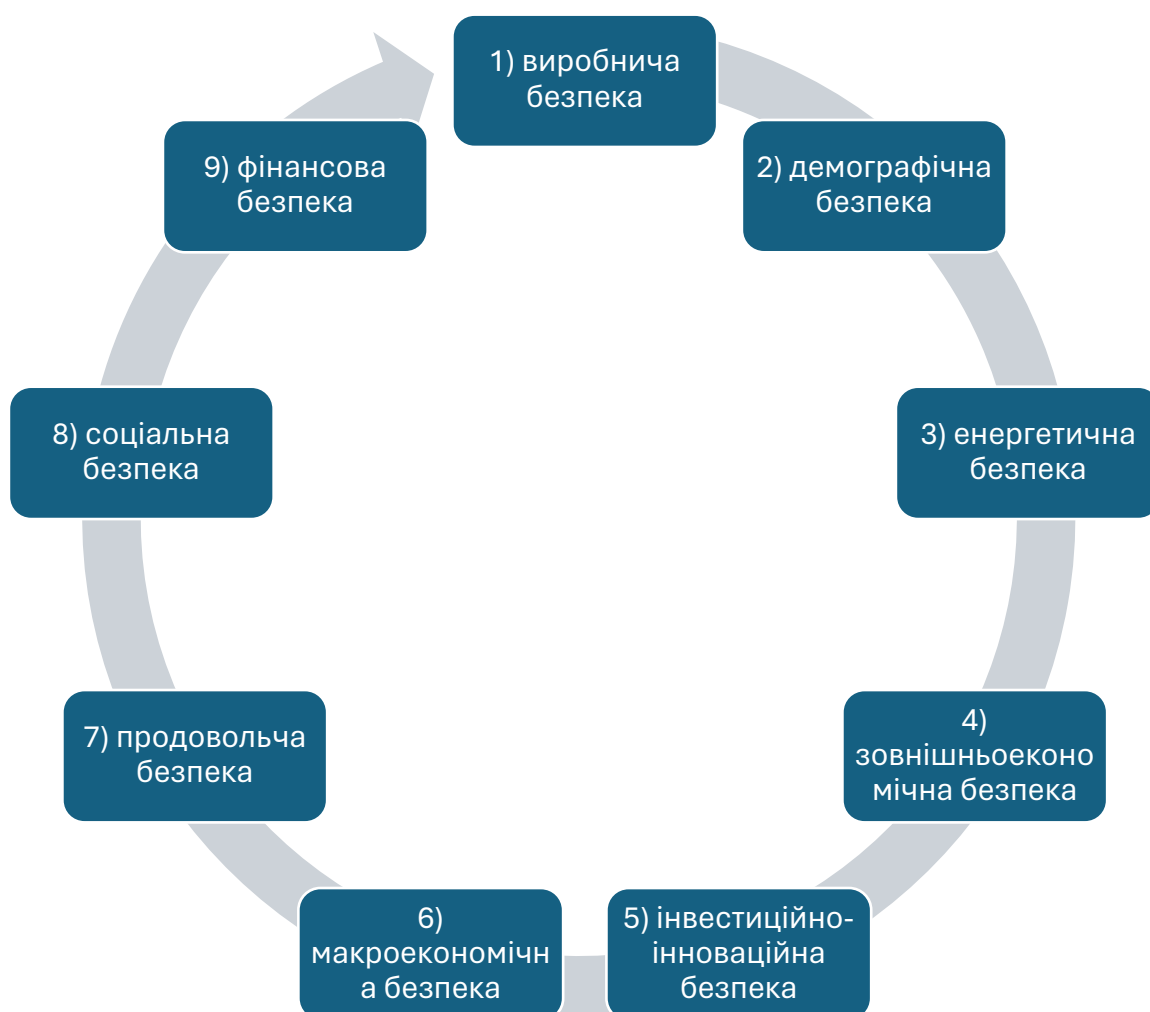

Рис. 1.5. Методика визначення інтегрального індексу економічної безпеки України

Джерело: складено автором за [50]

При цьому для розрахунків фінансової безпеки як складової інтегрального індексу передбачена окрема система ключових показників (Рис. 1.6.)

Рис. 1.6. Показники фінансової безпеки як складової інтегрального індексу економічної безпеки України

Джерело: складено автором за [50]

Визначення інтегральних індексів для зазначених субіндексів, які складають економічну безпеку проводиться на основі аналізу понад 130 окремих показників, які включають як статистичні дані, так і дані, отримані в результаті опитування респондентів.

Порядок визначення інтегральної оцінки економічної безпеки України представлено на Рис. 1.7.

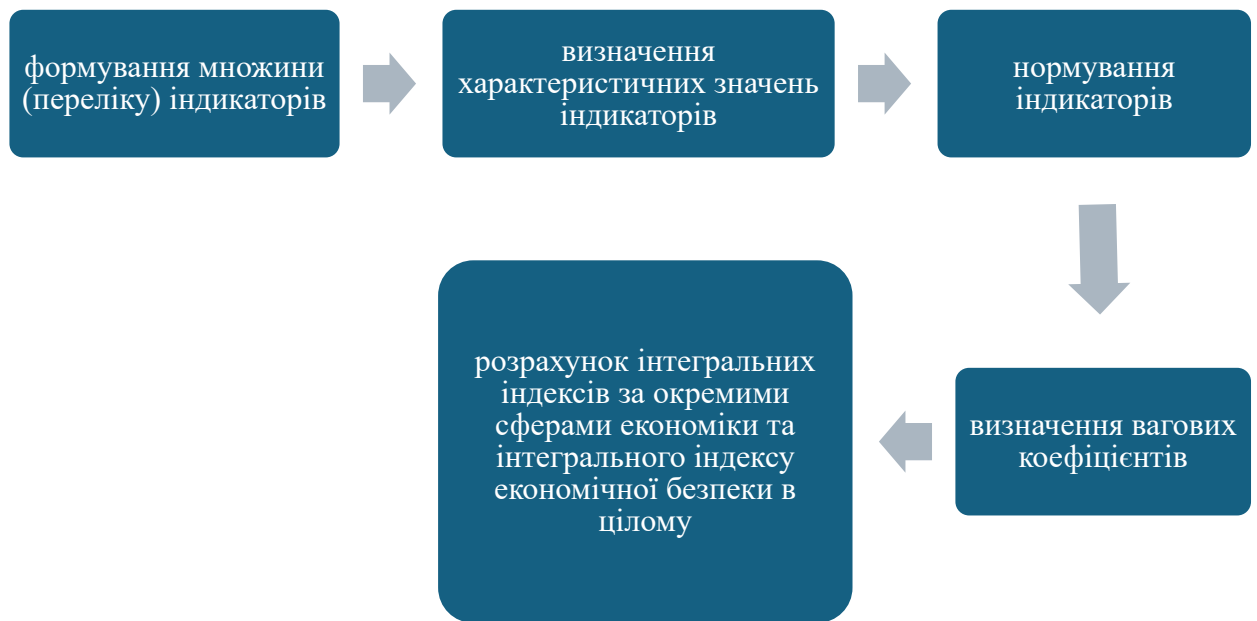

Рис. 1.7. Порядок визначення інтегральної оцінки економічної безпеки України

Джерело: складено автором за [50]

Відповідно до встановленої методики [50], для кожного показника стану економічної безпеки України були розроблені характеристичні значення, які вказують на рівень економічної безпеки. Діапазон характеристичних значень кожного показника (індикатора) визначено від 0 до 1 (або від 0 до 100 відсотків) та ділиться на п'ять інтервалів (див. рис. 1.8.):

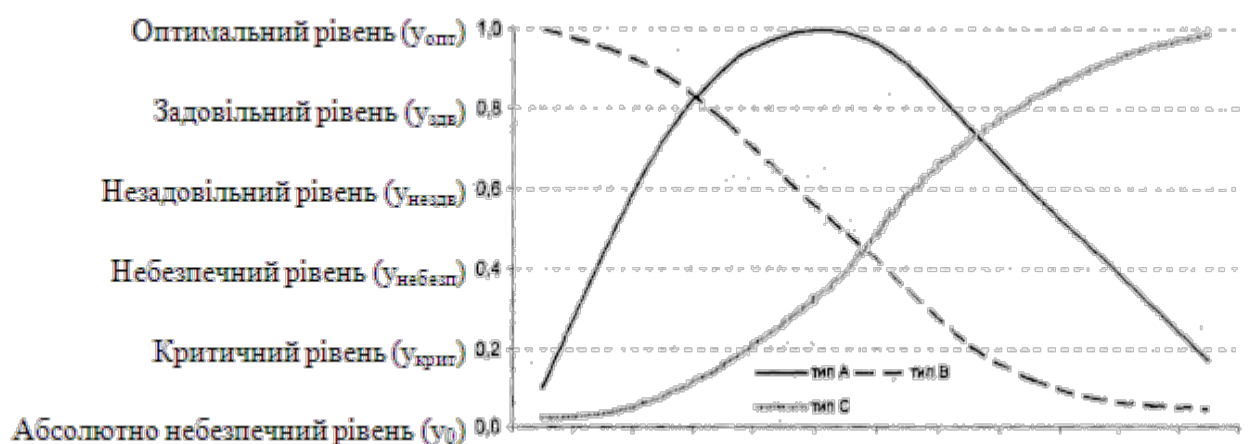

Рис 1.8. Діапазон характеристичних значень рівнів економічної безпеки за різними типами індикаторів

Джерело: [50]

Індикатори розділені на три типи відповідно до їх економічного значення (див. рис.1.8).

Індикатор типу С виступає як стимулятор, що означає прямий зв'язок між показником-стимулятором та інтегральною оцінкою.

Індикатор типу В є дестимулятором, коли між показником-дестимулятором та інтегральною оцінкою наявний зворотній зв'язок.

Індикатор типу А – це змішаний тип, який до певного значення показника є стимулятором, а в разі подальшого збільшення перетворюється на дестимулятор складової/субіндексу стану економічної безпеки.

Приведення індикаторів, які є різними за типами (стимулятори, дестимулятори, змішаний тип), до інформаційної односпрямованості та розмірності тлумачень характеристичних значень відбувається шляхом нормування.

Загальна схема етапів розрахунку інтегрального показника оцінки рівня економічної безпеки України представлено на Рис. 1.9.

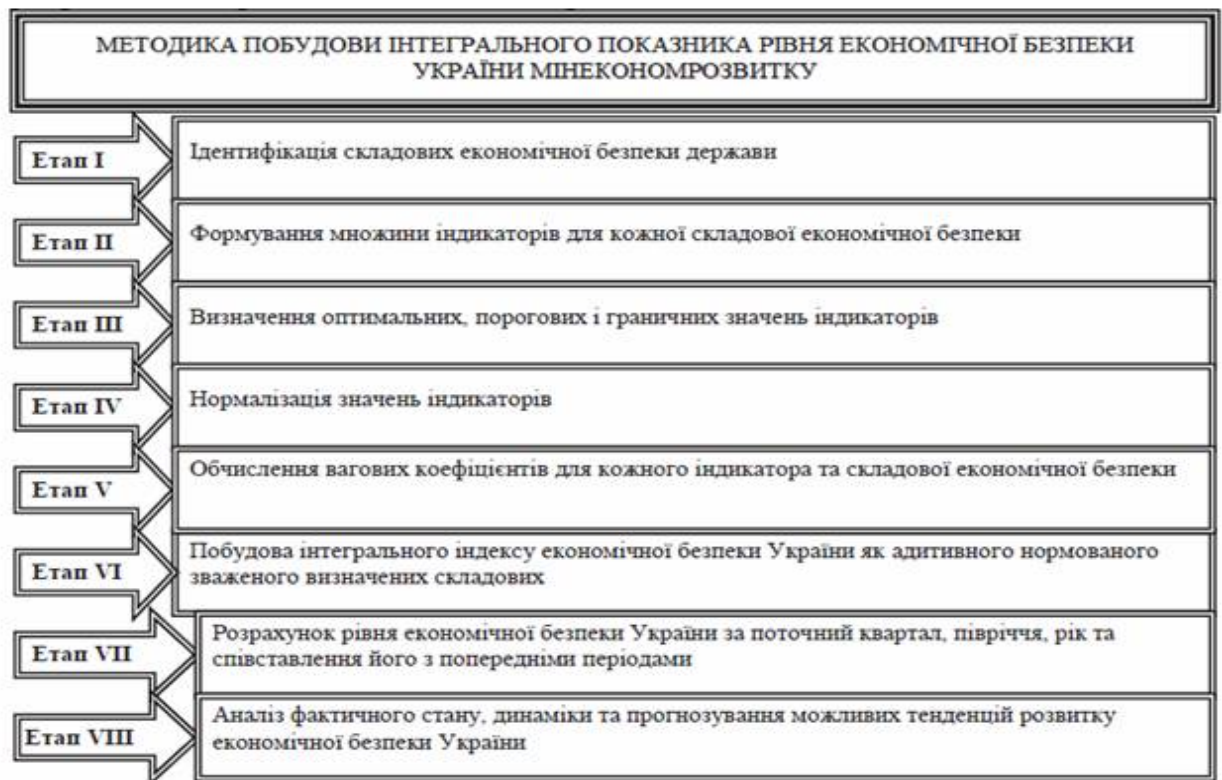

Рис. 1.9. Етапи розрахунку інтегрального показника оцінки рівня економічної безпеки України

Джерело: [50]

Присвоєння характеристичних значень певній величині індикатора складової економічної безпеки здійснюється за допомогою таких методів (Рис. 1.10.):

Рис. 1.10. Методи присвоєння характеристичних значень певній величині індикатора складової економічної безпеки

Джерело: [50]

При цьому при аналоговому методі оптимальними вважаються значення індикатора в країнах, які визнані еталоном у цій сфері; визначення середніх значень, а саме "задовільного рівня" та "незадовільного рівня", здійснюється шляхом групування та узагальнення значень індикатора, які досягнуті в інших країнах світу; при законодавчо-нормативному критерії оцінювання критичний або оптимальний рівень визначається відповідно до граничного рівня, закріпленого в національному законодавстві чи профільними міжнародними організаціями.

Основні розрахунки інтегрального індексу економічної безпеки України представлено в додатку А.

1.3. Фактори, що впливають на міжнародну економічну безпеку України

Міжнародна економічна безпека України залежить від багатьох внутрішніх чинників, серед яких важливе місце займають структура економіки, ресурси, фінансова система, рівень інновацій, а також енергетична залежність. Аналіз цих факторів дозволяє оцінити здатність держави ефективно використовувати свої внутрішні ресурси та знижувати вразливість перед зовнішніми загрозами.

Стан економіки України значною мірою залежить від її структури та рівня диверсифікації. У структурі ВВП країни переважають сільське господарство, промисловість (зокрема металургія та видобуток корисних копалин) та сфера послуг. Однак рівень диверсифікації залишається низьким, що робить економіку вразливою до коливань світових цін на сировинні товари, зокрема метал і аграрну продукцію. Відсутність достатньої кількості високотехнологічних та наукоємних секторів значно знижує конкурентоспроможність країни на міжнародній арені.

Наявність стратегічно важливих природних ресурсів, таких як сільськогосподарські угіддя та корисні копалини, створює передумови для розвитку та забезпечення продовольчої й енергетичної безпеки. Водночас залежність від експорту сировини в поєднанні з недостатньою переробкою цієї продукції всередині країни знижує можливості України щодо створення доданої вартості та підвищення доходів від експорту.

Фінансова система є важливим елементом економічної безпеки, адже вона визначає стабільність банківського сектора, національної валюти та загальний рівень довіри до економіки країни. Банківська система України зазнала значних потрясінь після фінансових криз, що призвело до масової реструктуризації банків та ліквідації багатьох фінансових установ. Однак, завдяки реформам та стабілізаційним заходам, банківський сектор поступово відновлюється [2].

Інвестиційний клімат України залишається проблемним через низький рівень довіри інвесторів, високий рівень корупції та нестабільну правову базу. Рівень прямих іноземних інвестицій (ПІІ) є недостатнім для стимулювання сталого економічного зростання. Крім того, значний зовнішній борг створює додатковий тиск на економіку, знижуючи можливості держави щодо фінансування власних інвестиційних проектів.

Інноваційна складова економіки України залишається на низькому рівні, що знижує її конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Відсутність розвинених наукоємних галузей та низький рівень інвестицій у науково-дослідницьку діяльність робить економіку залежною від імпорту високих технологій. Це обмежує можливості для інтеграції України в глобальні ланцюги доданої вартості та сприяє погіршенню позицій країни у світовій торгівлі.

Здатність держави інтегруватися в глобальні технологічні процеси залишається критично важливою для забезпечення економічної безпеки. Відсутність сучасних технологій призводить до зниження продуктивності та ефективності ключових галузей, що ускладнює підвищення рівня життя населення та економічної стійкості країни [33].

Енергетична залежність є однією з найбільш значущих загроз для економічної безпеки України. Країна значною мірою залежить від імпорту енергоресурсів, особливо газу та нафти, зокрема з Росії, що створює серйозні ризики для стабільності економіки та політичної незалежності. Протягом останніх десятиліть питання енергетичної безпеки стало одним із ключових у зовнішньополітичній стратегії України.

Зусилля щодо зменшення залежності від імпорту газу включають розвиток альтернативних джерел енергії, підвищення енергоефективності та збільшення видобутку власних ресурсів. Однак повна енергетична незалежність поки не досягнута, що підвищує вразливість України до зовнішньоекономічних та геополітичних факторів, зокрема змін у світових цінах на енергоресурси та політичного тиску з боку країн-постачальників.

Таким чином, внутрішні фактори, такі як структура економіки, фінансова система, технологічний рівень та енергетична залежність, мають суттєвий вплив на міжнародну економічну безпеку України. Ефективне управління цими факторами дозволить знизити вразливість держави до зовнішніх загроз та сприяти стійкому економічному розвитку.

Міжнародна економічна безпека України значною мірою залежить від зовнішніх факторів, які охоплюють глобальні економічні процеси, геополітичні ризики, зовнішньоекономічну діяльність та міжнародну співпрацю. Ці чинники впливають на здатність України протистояти економічним загрозам і зберігати стабільність у світовій економічній системі. Врахування та управління цими зовнішніми викликами є критично важливими для зміцнення економічної безпеки держави.

Світові економічні процеси безпосередньо впливають на міжнародну економічну безпеку України. Глобальні рецесії, економічні кризи, пандемії та інші явища можуть призводити до зниження попиту на українські товари, падіння інвестицій та збільшення безробіття. Одним із найяскравіших прикладів впливу таких подій є фінансова криза 2008 року, яка призвела до різкого спаду економічної активності в Україні. Криза призвела до зниження експорту, обвалу національної валюти та зростання зовнішнього боргу. Економіка України, яка залежить від експорту металургійної продукції та сільського господарства, зазнала значних втрат через падіння попиту на світових ринках.

Пандемія COVID-19 стала ще одним глобальним явищем, яке мало негативний вплив на економіку України. Закриття кордонів, зупинка виробництв, зниження глобальної торгівлі та міграція робочої сили призвели до серйозних економічних викликів. Водночас пандемія виявила слабкості в економічній структурі України, зокрема відсутність стійких внутрішніх ланцюгів постачання та значну залежність від зовнішніх ринків. Це показало необхідність перегляду економічної стратегії країни для підвищення її стійкості до майбутніх глобальних викликів [25].

Геополітичні ризики є одним із найважливіших зовнішніх факторів, що впливають на економічну безпеку України. Ситуація на міжнародній арені, пов'язана з анексією Криму Росією в 2014 році та конфліктом на сході України, суттєво змінила економічну та політичну ситуацію в країні. Військові дії призвели до втрат територій та ресурсів, що погіршило економічну стабільність і викликало кризу на фінансових ринках. Додатковим чинником впливу стали міжнародні санкції, запроваджені проти Росії та взаємні обмеження в торгівлі між країнами.

Санкції, з одного боку, обмежили можливості для торгівлі та інвестицій між Україною та Росією, що до 2014 року була одним із найбільших торговельних партнерів України. З іншого боку, санкції сприяли переорієнтації української економіки на європейські ринки, що стало важливим кроком для інтеграції країни до Європейського Союзу. Проте, конфлікт продовжує негативно впливати на економічну ситуацію в Україні, знижуючи інвестиційну привабливість та підвищуючи витрати на оборону [6].

Зовнішньоекономічна діяльність є критичним аспектом економічної безпеки України, оскільки країна значною мірою залежить від експорту, зокрема аграрної та металургійної продукції. Основні експортні ринки для України включають Європейський Союз, країни Азії та Північної Америки. Залежність від світових ринків робить економіку України вразливою до змін у глобальних торговельних умовах, таких як коливання цін на сировину, торгові війни або введення митних бар'єрів.

Членство в міжнародних організаціях, таких як Світова організація торгівлі (СОТ) та угоди про зону вільної торгівлі з Європейським Союзом, сприяють зменшенню митних бар'єрів і поліпшенню доступу до іноземних ринків. Угода про асоціацію з ЄС та глибока і всеохоплююча зона вільної торгівлі (DCFTA) відкрили нові можливості для експорту українських товарів до європейських країн. Однак при цьому виникають і нові виклики, пов'язані з адаптацією української продукції до європейських стандартів та вимог, що потребує значних інвестицій і структурних реформ.

Міжнародна фінансова допомога та співпраця з такими організаціями, як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк та Європейський Союз, є важливим інструментом для забезпечення фінансової стабільності України. МВФ та Світовий банк надають Україні кредити, які допомагають покривати дефіцит державного бюджету, стабілізувати банківську систему та підтримувати валютні резерви. Ці кредити супроводжуються вимогами щодо проведення економічних реформ, таких як підвищення прозорості в державних фінансах, реформи в енергетичному секторі та боротьба з корупцією.

Співпраця з Європейським Союзом також є важливим елементом міжнародної підтримки України, що включає не лише фінансову допомогу, але й технічну підтримку в проведенні реформ. ЄС надає гранти та кредити для розвитку інфраструктури, енергетики, сільського господарства та інших ключових галузей економіки. Однак отримання міжнародної допомоги вимагає від України дотримання умов, що стосуються реформування економічної та політичної систем, що, у свою чергу, сприяє довгостроковій стабільності.

Таким чином, зовнішні фактори, такі як глобальні економічні процеси, геополітичні ризики, зовнішньоекономічна діяльність та міжнародна співпраця, значною мірою впливають на економічну безпеку України. Управління цими чинниками є важливим для забезпечення стійкості економіки в умовах глобальних викликів та внутрішніх реформ.

Висновки до розділу 1

У першому розділі досліджено основні теоретичні засади міжнародної економічної безпеки, які є фундаментом для подальшого аналізу сучасних викликів та загроз для України. На основі аналізу наукових досліджень з питань економічної безпеки, було визначено, що міжнародна економічна безпека — це комплексне поняття, яке охоплює здатність держави забезпечувати стійкий розвиток економіки, захищати свої національні економічні інтереси та ефективно протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам в умовах глобальних викликів.

Одним із ключових аспектів економічної безпеки є здатність держави підтримувати макроекономічну стабільність за допомогою ефективного управління фінансовими ресурсами, зниження залежності від зовнішніх ринків і енергетичної безпеки. Аналіз кількісних та якісних показників економічної безпеки виявив, що ці чинники визначають стійкість економіки до кризових явищ.

У дослідженні було підкреслено важливість політичної та соціальної стабільності для забезпечення економічної безпеки. Ефективне управління державними інститутами, боротьба з корупцією, а також забезпечення правової справедливості є критичними елементами, що впливають на інвестиційний клімат і загальну економічну стабільність країни. Розвинена інфраструктура та впровадження сучасних технологій підвищують рівень конкурентоспроможності України на міжнародних ринках.

Також у цьому розділі були розглянуті основні фактори, що впливають на міжнародну економічну безпеку України. До них належать як внутрішні чинники (економічна структура, фінансова система, інноваційний рівень та енергетична залежність), так і зовнішні фактори (глобальні економічні процеси, геополітичні ризики, зовнішньоекономічна діяльність та міжнародна співпраця). Важливим висновком є те, що взаємодія цих факторів суттєво впливає на економічну безпеку країни, що вимагає комплексного підходу до їхнього управління.

Таким чином, перший розділ заклав теоретичну основу для розуміння сутності міжнародної економічної безпеки України та окреслив основні фактори, що впливають на її забезпечення. Це створює необхідну базу для подальшого аналізу сучасних загроз і розробки рекомендацій для зміцнення економічної стійкості України в умовах глобальних викликів.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Вплив світової економічної кризи на економічну безпеку України

Світова економіка зазнавала значних потрясінь протягом останніх десятиліть, і глобальні економічні кризи відігравали ключову роль у дестабілізації економік багатьох країн, включаючи Україну. Кожна з цих криз мала свої причини та специфічні наслідки, але загальними рисами залишалися падіння світових ринків, зниження глобального попиту та проблеми у фінансово-кредитній сфері. У цьому розділі розглянемо основні глобальні економічні кризи, що мали значний вплив на світову та українську економіку (Рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Найбільші глобальні економічні кризи.

Джерело: складено автором за [31]

Однією з наймасштабніших економічних криз останніх десятиліть стала глобальна фінансова криза 2008 року, яка розпочалася зі спаду на ринку нерухомості в США та поширилася на фінансові ринки всього світу. Внаслідок кризи банки та фінансові установи зазнали величезних втрат через обвал ринку іпотеки та деривативів, що призвело до масштабного дефіциту ліквідності.

Ключовими ознаками цієї кризи представлено на Рис. 2.2..

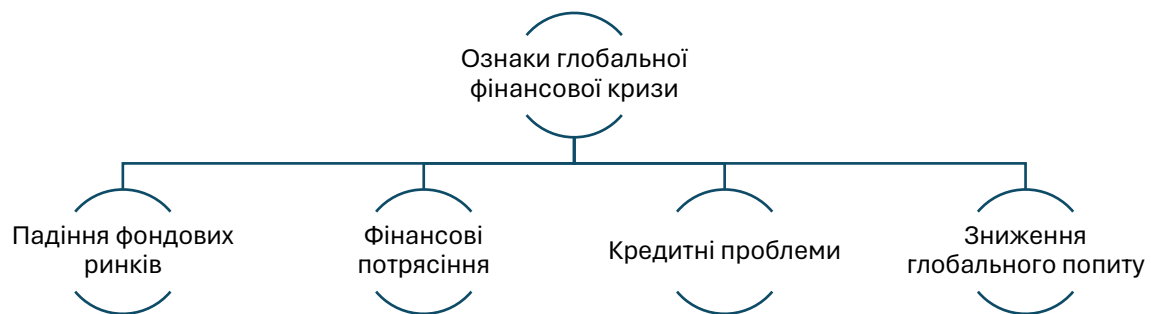

Рис. 2.2. Ключові ознаки глобальної фінансової кризи 2008 року

Джерело: складено автором

Розглянемо ці ознаки докладніше:

- Падіння фондових ринків: значне зниження капіталізації компаній по всьому світу, різке знецінення акцій та інвестиційних фондів.
- Фінансові потрясіння: банкрутства великих фінансових установ, таких як Lehman Brothers, що спричинило ефект доміно у фінансовій системі.
- Кредитні проблеми: посилення кредитних умов, замороження кредитування, що ускладнило доступ бізнесу до фінансування.
- Зниження глобального попиту: скорочення попиту на товари та послуги через падіння доходів та втрату робочих місць, що особливо негативно вплинуло на країни, залежні від експорту.

Ця криза призвела до рецесії в багатьох країнах світу, зокрема в Україні, яка зазнала значного зниження ВВП, інфляційного тиску та девальвації національної валюти [1]. Зміни в основних фінансових показниках представлено на Рис.2.3-2.11.

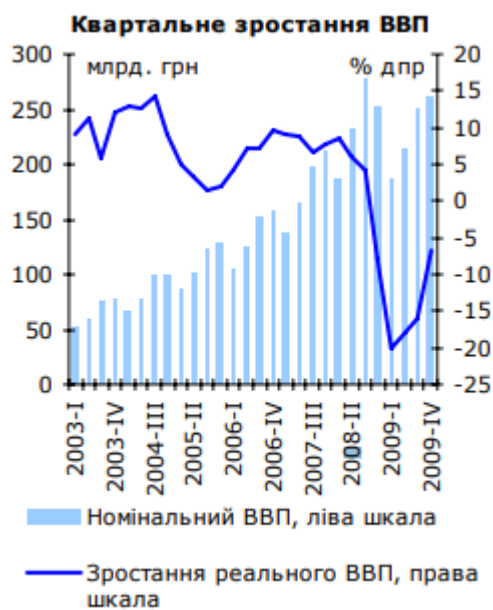

Рис. 2.3. Квартальне зростання ВВП, 2003-2009 рр.

Джерело: [51]

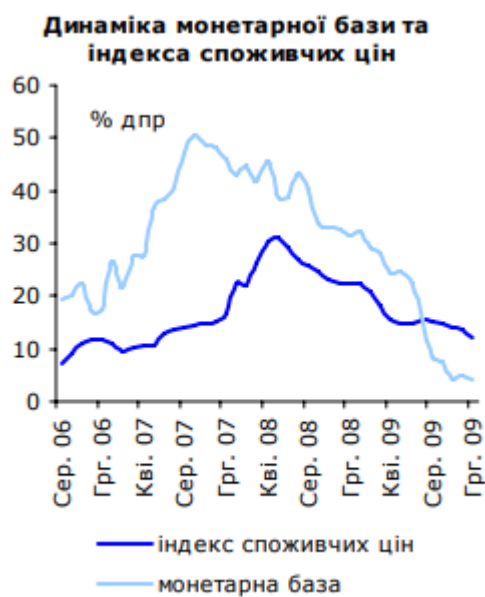

Рис. 2.4. Динаміка змін індексу споживчих цін та монетарної бази, 2006-2009 рр., %

Джерело: [51]

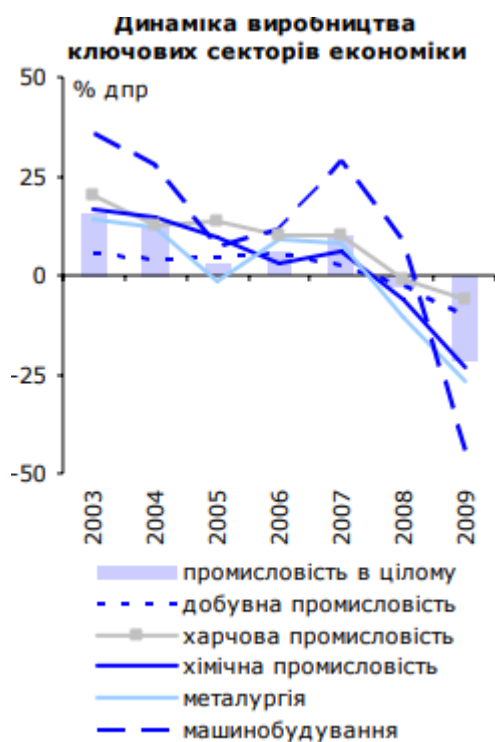

Рис. 2.5. Динаміка виробництва ключових секторів економіки, 2003-2009 рр., %

Джерело: [51]

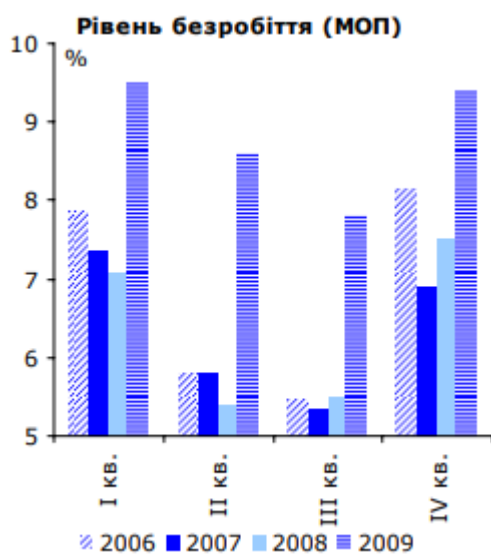

Рис. 2.6. Динаміка змін рівня безробіття, 2006-2009 рр., %

Джерело: [51]

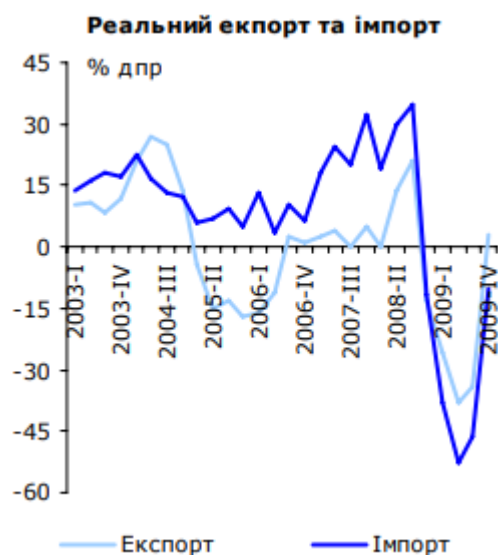

Рис. 2.7. Динаміка змін реального експорту та імпорту, 2003-2009 рр., %
Джерело: [51]

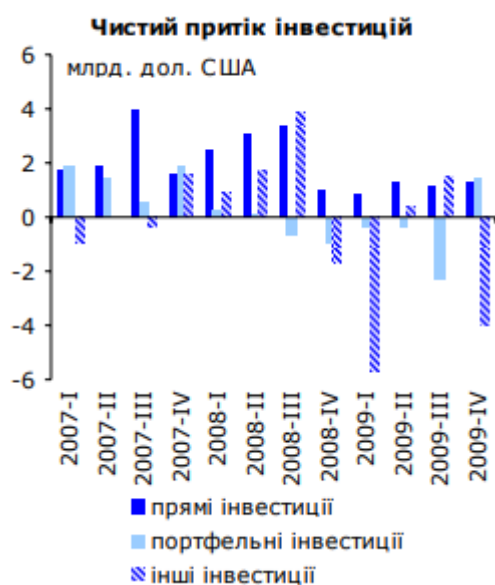

Рис. 2.8. Динаміка змін чистого притоку інвестицій в Україну, 2007-2009 рр., млрд.дол.

Джерело: [51]

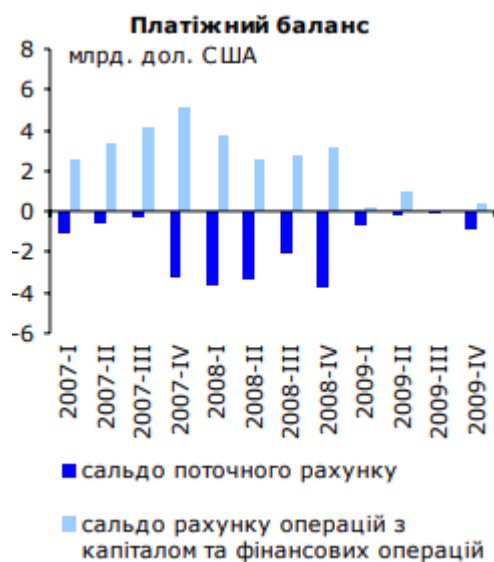

Рис. 2.9. Динаміка змін платіжного балансу України, 2007-2009 рр, млрд.. дол..США

Джерело: [51]

Рис. 2.10. Динаміка змін державного боргу України, 1998-2009 рр., %

Джерело: [51]

Рис. 2.11. Динаміка змін структури державного боргу, 2006-2009 рр., %
Джерело: [51]

Отже:

- У 2009 році ВВП України скоротився на 15%, що стало одним із найгірших показників серед європейських країн. Це було зумовлено зниженням внутрішнього попиту, зменшенням інвестицій та скороченням виробничої діяльності в ключових секторах економіки, таких як металургія та хімічна промисловість.
- Через кризові явища інфляція в Україні зросла до 22,3% у 2008 році. Це призвело до падіння купівельної спроможності населення, зниження рівня життя та посилення соціальної напруги.
- Кризові явища призвели до закриття багатьох підприємств або скорочення їхньої діяльності, що спричинило збільшення рівня безробіття. У 2009 році безробіття в Україні зросло до 9,6%, що негативно вплинуло на соціально-економічну ситуацію в країні.
- Україна, як економіка з високою залежністю від експорту сировини (зокрема металургійної продукції), зіткнулася з різким скороченням попиту на світових ринках. Експорт та імпорт України зменшилися на 40% та 30% відповідно у 2009 році, що призвело до скорочення валютних надходжень та дефіциту платіжного балансу.
- Інвестиції в Україні зменшилися на 25% у 2009 році.

- Урядовий борг України зріс до 40% ВВП у 2009 році.
- Криза також вплинула на банківський сектор України, який втратив довіру з боку населення через заморожування депозитів і банкрутство багатьох банківських установ. Девальвація гривні, зростання вартості кредитів та зниження купівельної спроможності призвели до фінансової нестабільності на всіх рівнях економіки.

Європейська боргова криза, що розпочалася в 2010 році (Рис. 2.12.), була наслідком надмірного державного боргу низки країн Єврозони, таких як Греція, Ірландія, Іспанія та Португалія. Криза виявила слабкості у фінансовій та бюджетній політиці цих країн, а також проблеми єдиної валютної політики Єврозони, яка не враховувала різницю в економічному розвитку її членів.

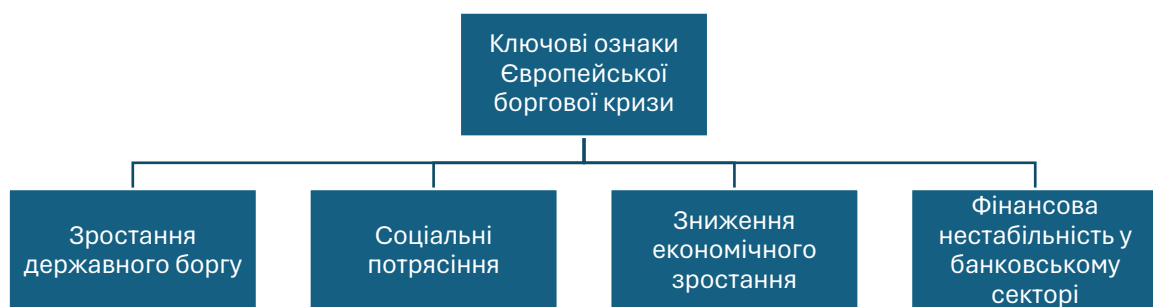

Рис. 2.12. Ключові ознаки Європейської боргової кризи 2010 року

Джерело: складено автором

Розглянемо ці ознаки докладніше:

- Зростання державного боргу: багато країн Єврозони не могли обслуговувати свої борги, що призвело до необхідності фінансової допомоги з боку міжнародних організацій, таких як МВФ та Європейський центральний банк.

- Соціальні потрясіння: уряди багатьох країн змушені були вживати заходів жорсткої економії, що спричинило масові протести та соціальну нестабільність.
- Зниження економічного зростання: криза спричинила значне падіння ВВП у країнах Єврозони, зростання безробіття та скорочення інвестицій.
- Фінансова нестабільність у банківському секторі: банки країн, що опинилися в центрі кризи, зазнали значних втрат, що негативно вплинуло на їхню ліквідність та здатність надавати кредити.

Європейська боргова криза мала значний вплив на зовнішньоекономічні зв'язки України, оскільки країни ЄС є одними з ключових торговельних партнерів. Спад економічної активності в Євразоні призвів до зниження попиту на українські експортні товари, особливо в аграрному та металургійному секторах.

Ось деякі ключові цифри, що відображають наслідки цієї кризи для України:

1. Український ВВП скоротився на 1,8% у 2014 році через вплив європейської кризи.
2. За даними Державної служби статистики України, у 2014 році рівень безробіття в країні зріс до близько 9,3%. Це було відчутною зміною порівняно з попередніми роками і свідчило про складні економічні умови, які вплинули на ринок праці.
3. Експорт та імпорт України зменшилися на 9% та 11% відповідно у 2014 році через зниження попиту на європейському ринку.
4. Інвестиції в Україні зменшилися на 6% у 2014 році через нестабільність на європейських фінансових ринках.
5. Урядовий борг України зріс до 70% ВВП у 2014 році через несприятливі умови на фінансових ринках.

Ці цифри підтверджують серйозний вплив європейської боргової кризи на економіку України та показують, які виклики стояли перед країною у зв'язку з цією кризою.

Окрім фінансової кризи 2008 року та європейської боргової кризи, українська економіка зазнавала впливу й інших глобальних кризових явищ:

- Коливання цін на енергоносії. Залежність України від імпорту енергоресурсів, особливо газу та нафти, робить економіку вразливою до змін у світових цінах на енергоносії. Різне падіння цін на нафту в 2014-2015 роках мало позитивний вплив на імпорт енергії, але водночас знизило доходи від експорту до країн, що є енергетичними гігантами.
- Торговельні війни. Глобальні торговельні конфлікти, такі як митні війни між США та Китаєм, також мали непрямий вплив на Україну, оскільки порушували міжнародні торговельні ланцюги та спричиняли нестабільність на світових ринках.

Світові економічні кризи мають глибокий вплив на глобальну економіку, а їх наслідки відчуються як на макроекономічному рівні, так і на рівні окремих держав, таких як Україна. Фінансова криза 2008 року, європейська боргова криза демонструють, що глобальні потрясіння можуть призводити до серйозних економічних втрат, зокрема зниження ВВП, інфляції, безробіття та зниження попиту на експорт. Економічна безпека України залишається вразливою до таких криз, оскільки країна значною мірою залежить від зовнішньоекономічних зв'язків та світових фінансових ринків.

2.2. Роль пандемії COVID-19 у формуванні сучасних економічних загроз

Пандемія COVID-19, що розпочалася в 2020 році (Рис. 2.13.), стала глобальним потрясінням, яке зачепило всі сфери життя, включаючи економіку. Обмежувальні заходи, запроваджені для стримування поширення

вірусу, призвели до зупинки багатьох економічних секторів, порушення ланцюгів постачання та значного скорочення міжнародної торгівлі [28].

Рис. 2.13. Ключові ознаки кризи в наслідок Пандемії COVID-19

Джерело: складено автором

Отже, ключові ознаки цієї кризи:

- Закриття кордонів та зупинка виробництв: багато країн змушені були закрити свої кордони та припинити діяльність підприємств, що негативно вплинуло на міжнародну торгівлю та виробничі ланцюги.
- Падіння світових ринків: різке падіння попиту на товари та послуги через зниження доходів населення та втрату робочих місць.
- Фінансові та кредитні потрясіння: банки скоротили кредитування, а бізнеси зіткнулися з проблемами ліквідності через зупинку діяльності.
- Збільшення державних витрат: уряди багатьох країн змушені були збільшити витрати на медичне забезпечення та підтримку економіки, що призвело до збільшення дефіциту бюджету та зростання державного боргу.

Пандемія COVID-19 спричинила глибокі потрясіння для міжнародної економіки та створила нові загрози для економічної безпеки, особливо для країн, які значною мірою залежать від зовнішніх ринків, таких як Україна. Пандемія не лише призвела до тимчасового економічного спаду, але й сформувала довгострокові виклики, що впливають на економічні процеси на глобальному і національному рівнях.

Однією з головних загроз, викликаних пандемією, стало закриття кордонів і обмеження міжнародної торгівлі. Через необхідність стримування поширення вірусу багато країн запровадили жорсткі карантинні заходи, що призвели до зупинки виробництва і порушення глобальних ланцюгів постачання. Це створило серйозні виклики для країн, які залежать від імпорту та експорту, зокрема для України, чия економіка значною мірою залежить від експорту аграрної та промислової продукції.

Українські підприємства, особливо ті, що працюють в експортно-орієнтованих галузях, стикнулися зі значними труднощами. Обмеження міжнародної торгівлі призвели до зниження попиту на продукцію, проблем з доставкою товарів та затримок у виробничих процесах. Втрата доступу до ключових ринків та нестабільність міжнародних поставок суттєво підвищили ризики для економічної безпеки України.

Пандемія також викликала суттєве зниження світового попиту на товари та послуги. Економічна активність у багатьох країнах була зупинена або суттєво скорочена через локдауни, що призвело до падіння доходів населення та зменшення споживчих витрат. Це негативно вплинуло на країни, які залежать від експорту, оскільки їхні товари та послуги стали менш затребуваними на світовому ринку.

Для України це означало скорочення доходів від експорту, особливо у таких секторах, як металургія та аграрна продукція, що є основними джерелами валютних надходжень. Зменшення зовнішнього попиту на українську продукцію послабило позиції країни на міжнародних ринках і

збільшило дефіцит зовнішньоторговельного балансу. Це підвищило ризик девальвації національної валюти та зниження доходів державного бюджету.

Карантинні обмеження призвели до масових звільнень та скорочення робочих місць, особливо в секторах, що безпосередньо залежали від фізичної присутності працівників і клієнтів, таких як транспорт, роздрібна торгівля, готельно-ресторанний бізнес та туризм. В Україні це призвело до зростання рівня безробіття та соціальної нестабільності.

Зростання безробіття і зниження доходів населення загострило соціальні проблеми та підвищило рівень бідності. Крім того, втрата робочих місць під час пандемії мала тривалі наслідки, оскільки багато підприємств були змушені зупинити свою діяльність або повністю закритися, не маючи можливості відновитися після кризи. Це створило додаткові загрози для соціальної та економічної безпеки країни.

У відповідь на пандемію уряди багатьох країн, включаючи Україну, змушені були збільшити державні витрати на медицину, соціальну допомогу та підтримку бізнесу. Збільшення витрат на охорону здоров'я, закупівлю медичних засобів, а також запровадження програм фінансової підтримки для громадян та підприємств створили значне навантаження на державний бюджет.

Україна, яка і до пандемії мала проблеми з дефіцитом бюджету та зовнішнім боргом, зіткнулася з необхідністю отримання міжнародної фінансової допомоги. Проте збільшення запозичень підвищило ризики для фінансової стабільності країни, оскільки в умовах глобальної кризи залучення додаткових коштів ставало дедалі складнішим. Це створило довгострокові виклики для економічної безпеки, пов'язані з необхідністю обслуговування боргових зобов'язань та фінансування поточних витрат.

Пандемія посилила залежність України від міжнародних фінансових інституцій, таких як МВФ, Світовий банк та Європейський Союз. Уряд був змушений звернутися по кредити та гранти для підтримки економіки в умовах кризи. Це забезпечило короткострокову стабільність, але збільшило

боргове навантаження на країну. Крім того, отримання міжнародної допомоги супроводжувалося вимогами щодо проведення економічних реформ і жорстких заходів економії, що могло посилити соціальне напруження в країні.

Ось деякі ключові показники, що відображають наслідки пандемії для України:

1. Український ВВП скоротився на 4,1% у 2020 році через пандемію COVID-19.
2. Рівень безробіття в Україні зріс до 9,4%.
3. Експорт та імпорт України зменшилися на 1,6% та 2,6% відповідно у 2020 році через обмеження на міжнародних ринках.
4. Інвестиції в Україні зменшилися на 8,1% у 2020 році через нестабільність та невизначеність в економіці.
5. Урядовий борг України зріс до 64% ВВП у 2020 році через додаткові витрати на боротьбу з пандемією та підтримку економіки.

Пандемія COVID-19 показала необхідність перегляду підходів до економічної безпеки, підкресливши вразливість багатьох країн до глобальних потрясінь. Для України це стало уроком, що вимагає зміцнення національної економічної стійкості через диверсифікацію економіки, підтримку внутрішнього ринку та розвиток нових секторів, зокрема цифрових технологій та альтернативної енергетики.

Пандемія також відкрила нові можливості для України. Зокрема, розвиток цифрової економіки та дистанційної роботи стали важливими драйверами для економічного зростання в умовах обмежень. Перехід до більш технологічних рішень і цифровізації процесів може допомогти Україні краще підготуватися до майбутніх глобальних викликів і зміцнити свою економічну безпеку [35].

Пандемія COVID-19 створила нові економічні загрози для України, пов'язані з падінням світового попиту, порушенням ланцюгів постачання, зростанням безробіття та дефіцитом бюджету. Водночас пандемія показала

важливість зміцнення національної економічної стійкості та диверсифікації економіки. Розвиток нових технологій, підтримка стратегічних секторів та підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку мають стати ключовими пріоритетами для забезпечення економічної безпеки України в умовах глобальних викликів.

2.3. Геополітичні ризики та їх вплив на економічну безпеку України

Конфлікти на сході України та анексія Криму Росією мали руйнівний вплив на економічну безпеку держави, послабивши національну економіку, зменшивши можливості для інвестицій і зовнішньої торгівлі, а також змусивши уряд перенаправити значні ресурси на оборону. Ці події значно змінили структуру української економіки, знизивши її потенціал та збільшивши економічні ризики.

Анексія Криму в 2014 році та збройний конфлікт на сході України, зокрема в Донецькій та Луганській областях, спричинили значні економічні втрати для країни. Крим був важливим туристичним і транспортним вузлом, а східні регіони України – промислово розвиненими зонами, де зосереджувалася велика частина важкої промисловості, зокрема металургії, машинобудування, хімічної промисловості та вуглевидобутку.

Втрата контролю над східними регіонами України спричинила серйозне зниження обсягів виробництва в промисловості, особливо у металургійній і вугледобувній галузях, що були основою для експорту та забезпечували значні надходження до бюджету.

Багато підприємств, залізниць, портів та інших інфраструктурних об'єктів у зоні конфлікту були пошкоджені або втрачено контроль над ними, що ускладнило логістичні зв'язки та транспортні коридори між регіонами України.

Східні регіони, зокрема Донбас, були важливими експортними центрами для металургійної та хімічної промисловості. Втрата цих територій

призвела до значного скорочення експорту української продукції, зокрема до Росії, яка була одним з найбільших торговельних партнерів України до початку конфлікту.

Через політичну нестабільність та військові дії в регіоні іноземні інвестори відмовлялися від реалізації проектів в Україні. Нестабільна ситуація на сході та анексія Криму суттєво знизили рівень довіри міжнародних інвесторів до українського ринку, що негативно позначилося на обсягах прямих іноземних інвестицій.

Конфлікт також спричинив значні демографічні та соціальні наслідки. Мільйони людей стали внутрішньо переміщеними особами, що створило додаткове навантаження на соціальну інфраструктуру та систему охорони здоров'я в інших регіонах України. Це також знизило економічну активність у регіонах, які опинилися під впливом конфлікту, оскільки багато підприємств припинили свою діяльність або зазнали збитків.

Тривалий військовий конфлікт на сході України значно підвищив оборонні витрати держави. Уряд змушений був перенаправити значні кошти на фінансування армії, закупівлю озброєнь та утримання військових частин, що суттєво збільшило навантаження на державний бюджет.

Витрати на оборону зросли в кілька разів, що призвело до необхідності збільшення запозичень та збільшення державного боргу. Фінансування армії стало пріоритетом, що змусило уряд урізати фінансування інших важливих галузей, таких як охорона здоров'я, освіта та інфраструктура.

Збільшення витрат на оборону супроводжувалося скороченням соціальних програм та інших державних витрат, що негативно позначилося на рівні життя населення та викликало соціальну напругу. Військовий конфлікт також призвів до зниження інвестицій у соціальні проекти, розвиток інфраструктури та підтримку підприємств [47].

Через збільшення військових витрат економіка України зіткнулася з труднощами у підтримці сталого економічного зростання. Кошти, які могли бути спрямовані на розвиток інфраструктури, технологій або інновацій,

використовувалися для фінансування військових потреб, що призвело до уповільнення економічного розвитку країни в довгостроковій перспективі.

Військовий конфлікт та територіальна агресія з боку Росії мали значний негативний вплив на економічну безпеку України. Втрата контрольованих територій, особливо промислово розвинених регіонів, призвела до зниження виробництва, експорту та інвестицій. Крім того, зростання військових витрат створило додатковий тиск на державний бюджет і посилило економічний тиск на інші галузі. Для відновлення економічної стабільності Україна потребує значних ресурсів і підтримки з боку міжнародних партнерів, а також реінтеграції постраждалих регіонів після завершення конфлікту.

Міжнародні санкції, запроваджені після анексії Криму Росією в 2014 році, стали важливим фактором, що вплинув як на міжнародну політику, так і на економічні відносини в регіоні. Для України ці санкції мали подвійний ефект: з одного боку, вони обмежили економічну діяльність Росії, що є агресором, а з іншого – значно змінили торговельні відносини між Україною та Росією, оскільки ці дві країни раніше були важливими торговими партнерами.

Після анексії Криму та початку конфлікту на сході України міжнародна спільнота, зокрема Європейський Союз, США та інші країни, запровадила кілька етапів санкцій проти Росії. Ці санкції були спрямовані на обмеження економічних можливостей Росії, зокрема у сферах енергетики, фінансів, оборонної промисловості та технологій. Вони також торкнулися російських банків та компаній, що призвело до зниження їхньої фінансової стійкості.

До 2014 року Росія була одним із головних торгових партнерів України, особливо в енергетичному секторі, машинобудуванні та аграрній продукції. Санкції проти Росії та відповідні заходи з боку України (введення обмежень на експорт до Росії) призвели до значного зменшення обсягів торгівлі між країнами. Багато підприємств, особливо в промислово орієнтованих регіонах України, втратили доступ до російського ринку, що призвело до скорочення експорту та втрат доходів.

Санкції змусили Україну активніше шукати альтернативи постачання енергоносіїв, оскільки до початку конфлікту країна значною мірою залежала від російського газу та нафти. Україна розпочала процес диверсифікації джерел енергоресурсів, зокрема шляхом закупівлі газу з Європи та розвитку внутрішніх енергетичних ресурсів.

Санкції послабили економічний потенціал Росії, що, у свою чергу, обмежило можливості для українських компаній, які раніше залежали від російських інвестицій або мали спільні підприємства з російськими партнерами. Це особливо відчутно в таких галузях, як машинобудування та металургія.

З іншого боку, санкції дали Україні можливість активніше переорієнтувати свою зовнішню політику та економічну діяльність на Захід. Підтримка з боку Європейського Союзу та США, а також програми фінансової допомоги від міжнародних інституцій допомогли стабілізувати українську економіку після початку конфлікту.

Запровадження санкцій проти Росії супроводжувалося значною підтримкою України з боку західних країн та міжнародних організацій. ЄС і США не лише ввели економічні обмеження для Росії, але й розпочали програми допомоги для стабілізації економічної ситуації в Україні. Підтримка включала як фінансову допомогу, так і політичну підтримку в міжнародних організаціях, таких як ООН, ОБСЄ та Рада Європи [29].

Україна отримала кредити від Міжнародного валютного фонду (МВФ), Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) та Світового банку для стабілізації економіки, реформування фінансового сектору, розвитку інфраструктури та забезпечення енергетичної безпеки. Ці заходи допомогли Україні витримати економічний тиск та зменшити залежність від Росії.

Крім того, санкції та підтримка з боку Заходу стимулювали Україну до інтеграції в європейський економічний простір. Угода про асоціацію з ЄС та зона вільної торгівлі відкрили нові можливості для українських експортерів і сприяли розвитку економічних відносин з країнами Євросоюзу. Це також

дозволило Україні переорієнтувати свої ринки збуту та частково компенсувати втрати від скорочення торгівлі з Росією.

Хоча Україна переважно отримує підтримку з боку міжнародної спільноти, можливі ризики, пов'язані із запровадженням санкцій проти українських компаній, не можна ігнорувати. У контексті міжнародних геополітичних рішень деякі українські підприємства можуть потрапити під санкції або інші обмеження через зв'язки з російськими компаніями або через участь у проєктах, які не відповідають міжнародним нормам або політичним рішенням Заходу. Ці ризики можуть стосуватися таких сфер:

- Фінансова співпраця. Якщо українські компанії зберігають тісні фінансові зв'язки з російськими банками або мають активи в Росії, вони можуть потрапити під вторинні санкції, запроваджені Заходом проти російського фінансового сектору.
- Енергетичні проєкти. Участь українських компаній у проєктах, пов'язаних із російськими енергетичними ресурсами, зокрема газопроводами або нафтовими родовищами, може стати об'єктом санкційних заходів, що негативно вплине на ці компанії та їхні інвестиційні можливості.
- Політичні рішення інших держав. Залежно від розвитку міжнародної політики та геополітичних рішень, окремі українські підприємства можуть постраждати від нових обмежень з боку країн, які вводять санкції з метою посилення політичного тиску [17].

Санкції, запроваджені проти Росії після анексії Криму, суттєво змінили економічну ситуацію в Україні. З одного боку, вони призвели до скорочення торговельних відносин з Росією та втрати значної частини ринку, з іншого — стимулювали переорієнтацію економіки на Захід і посилили співпрацю з ЄС і США. Хоча санкції проти Росії послабили її економічний потенціал, українські компанії також стикаються з ризиками, пов'язаними із міжнародними геополітичними рішеннями, що можуть негативно вплинути на окремі сектори української економіки.

Висновки до розділу 2

У другому розділі досліджено основні зовнішні виклики та загрози, які впливають на міжнародну економічну безпеку України. Зокрема, було проаналізовано вплив світових економічних криз, пандемії COVID-19 та геополітичних ризиків на національну економіку.

Світова економічна криза 2008 року та пандемія COVID-19 продемонстрували вразливість економіки України до глобальних потрясінь. Економічні спади, викликані цими кризами, призвели до скорочення ВВП, зниження експорту та падіння внутрішнього попиту. Крім того, пандемія посилила соціально-економічні проблеми, зокрема через зростання безробіття та скорочення виробничої діяльності. Українська економіка, яка значною мірою залежить від зовнішніх ринків, зіткнулася з серйозними викликами через закриття кордонів, порушення ланцюгів постачання та зниження світового попиту на продукцію.

Важливим фактором у формуванні сучасних загроз для економічної безпеки України стали геополітичні ризики, спричинені анексією Криму та конфліктом на сході країни. Військова агресія Росії не лише спричинила втрату промислово розвинених територій і суттєве зниження виробничого потенціалу, але й змусила уряд України перенаправити значні ресурси на оборону, що посилило тиск на державний бюджет. Цей конфлікт також призвів до скорочення інвестицій, втрати міжнародних ринків і зниження торговельної активності.

Міжнародні санкції, запроваджені проти Росії після анексії Криму, відіграли важливу роль у зміні економічних відносин між Україною та Росією. Санкції суттєво обмежили можливості для торгівлі та інвестицій, змусивши Україну шукати нові ринки збуту та джерела енергоресурсів. Підтримка з боку Європейського Союзу, США та інших міжнародних

партнерів допомогла стабілізувати економіку України та сприяла її інтеграції в західні економічні структури.

Отже, основними висновками розділу є те, що економічна безпека України перебуває під постійним впливом зовнішніх кризових явищ та геополітичних ризиків. Для зміцнення економічної стабільності необхідно продовжувати диверсифікацію економіки, зменшувати залежність від зовнішніх ринків і енергоресурсів, а також посилювати міжнародну співпрацю для подолання викликів, що стоять перед державою в умовах глобальних загроз.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ТА СТРАТЕГІЇ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Стратегії підвищення енергетичної безпеки України

Енергетична безпека є одним із ключових чинників економічної стабільності будь-якої країни, особливо для України, яка тривалий час залежала від імпорту енергоресурсів з Росії. Диверсифікація джерел постачання енергоресурсів є стратегічно важливою для зменшення цієї залежності, що дозволяє зменшити вразливість економіки перед зовнішніми енергетичними шоками та політичним тиском. У цьому контексті розглядаються кілька важливих напрямків, що спрямовані на досягнення енергетичної незалежності та стійкості України.

Україна тривалий час була залежною від російського імпорту енергоресурсів, зокрема природного газу та нафти. Ця залежність використовувалася Росією як важіль політичного тиску, що посилювало економічні та геополітичні ризики для України. У відповідь на ці виклики Україна активно працювала над диверсифікацією своїх енергетичних постачань.

Одним із ключових кроків у цьому напрямку стало збільшення імпорту природного газу з країн Європейського Союзу через реверсні поставки. Реверсні поставки дозволили Україні скоротити закупівлі газу у Росії та зменшити вплив «Газпрому» на національну енергетичну систему. Україна почала активно закуповувати газ у таких країнах, як Словаччина, Угорщина та Польща, що забезпечило диверсифікацію джерел енергопостачання і зменшило ризики енергетичного шантажу з боку Росії.

Крім того, Україна продовжує працювати над налагодженням співпраці з іншими країнами-постачальниками енергоресурсів, зокрема Норвегією, Катаром та США, для створення стабільних і надійних маршрутів постачання газу. Це дає змогу знизити залежність від Росії і посилити енергетичну безпеку держави в умовах глобальних геополітичних викликів.

Одним із важливих напрямків диверсифікації є пошук і розвиток альтернативних джерел енергії. Особливо перспективним у цьому контексті є імпорту зрідженого природного газу (ЗПГ), який може постачатися з різних країн світу через нові інфраструктурні проекти. Для цього Україна розглядає можливість будівництва LNG-терміналів, які дозволять приймати зріджений газ із глобальних ринків, зокрема з Катару, США та інших країн, які є великими виробниками ЗПГ.

Розвиток LNG-терміналів є важливим стратегічним кроком для зменшення залежності від трубопровідних постачань і розширення можливостей для імпорту енергоресурсів з різних регіонів світу. Цей напрямок також передбачає підключення України до глобального ринку зрідженого природного газу, що сприятиме стабілізації цін на газ і підвищенню енергетичної безпеки.

Іншим перспективним напрямком є використання біомаси, біопалива та інших відновлюваних джерел енергії, які можуть частково замінити імпортовані енергоресурси. Це також сприятиме розвитку "зеленої" енергетики та зменшенню вуглецевих викидів, що важливо в контексті міжнародних зобов'язань України щодо екологічної стійкості.

Важливим елементом диверсифікації джерел енергії є розвиток власних внутрішніх енергетичних ресурсів. Україна має значний потенціал у видобутку природного газу, нафти та вугілля, який потребує активного використання для зменшення імпортової залежності.[20]

Нарощування видобутку природного газу. Україна має значні запаси природного газу, які можуть бути ефективно використані для забезпечення внутрішніх потреб. Розробка нових газових родовищ, а також модернізація технологій видобутку на наявних родовищах, може суттєво підвищити внутрішнє виробництво газу.

Видобуток нетрадиційних ресурсів. Перспективним напрямком є дослідження і розвиток видобутку сланцевого газу та інших нетрадиційних вуглеводнів, які можуть стати важливим доповненням до традиційних джерел

енергії. Для цього необхідно залучати інвестиції та застосовувати передові технології, щоб мінімізувати екологічні ризики та підвищити ефективність видобутку.

Модернізація вугільної галузі. Незважаючи на загальний світовий тренд щодо зменшення використання вугілля через його негативний вплив на довкілля, вугільна промисловість залишається важливим елементом енергетичного балансу України. Модернізація цієї галузі, підвищення ефективності видобутку та використання вугілля, а також перехід на чистіші технології можуть забезпечити стабільне постачання енергії, особливо в кризові періоди.

Таким чином, диверсифікація джерел енергоресурсів є ключовим стратегічним напрямком для підвищення енергетичної безпеки України. Зусилля з розвитку власних ресурсів, пошук альтернативних постачальників і розширення імпорту зрідженого газу дозволять Україні забезпечити стабільність постачання енергії в довгостроковій перспективі.

Переходу до відновлюваних джерел енергії відводиться ключова роль у стратегічному розвитку енергетичної безпеки України. В умовах глобальних екологічних викликів та зростаючої залежності від викопних видів палива, Україна активно працює над створенням стабільної та екологічно безпечної енергетичної системи, де відновлювані джерела енергії мають стати основним компонентом.

Одним із пріоритетів національної енергетичної політики є розвиток відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова, гідроенергія та біопаливо. Ці джерела дозволяють знизити залежність від традиційних енергоресурсів, забезпечити сталий розвиток і мінімізувати вуглецеві викиди в атмосферу, що відповідає міжнародним зобов'язанням України в рамках Паризької угоди та інших екологічних ініціатив.

Україна активно розвиває проекти у сфері сонячної та вітрової енергетики, особливо в південних регіонах країни, які мають значний потенціал для генерації енергії з відновлюваних джерел. Вітрові

електростанції вже стали важливим компонентом енергетичної системи, зокрема у Запорізькій та Миколаївській областях. Сонячна енергетика швидко розвивається завдяки впровадженню нових проектів у Херсонській, Одеській та Вінницькій областях. Крім того, біопаливо також має перспективи розвитку в Україні, особливо з огляду на сільськогосподарський потенціал країни.

Важливим етапом розвитку стало прийняття Національної стратегії з розвитку відновлюваних джерел енергії, яка передбачає збільшення частки відновлюваної енергетики в енергетичному балансі країни до 25% до 2035 року. Це включає як збільшення обсягів генерації електроенергії з відновлюваних джерел, так і розвиток технологій зберігання енергії для забезпечення безперебійної роботи енергосистеми.

Для успішного розвитку відновлюваних джерел енергії критично важливим є залучення інвестицій у відповідні технології та проекти. Створення сприятливого інвестиційного клімату є основною передумовою для успішного впровадження "зелених" технологій в Україні. Інвестиції необхідні не лише для будівництва нових потужностей, але й для модернізації існуючих інфраструктур та впровадження інноваційних рішень у сфері відновлюваної енергетики.

Міжнародні фінансові інституції, такі як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Світовий банк та інші, активно підтримують "зелені" проекти в Україні через надання кредитів і грантів для реалізації проектів у сфері відновлюваних джерел енергії. Для того щоб залучити більші обсяги інвестицій, уряд України працює над створенням прозорих умов для інвесторів, включаючи законодавчі ініціативи, які забезпечують стабільність правил гри та гарантують повернення інвестицій.

Інноваційні технології також відіграють важливу роль у підвищенні ефективності відновлюваних джерел енергії. Впровадження нових технологій зберігання енергії, "розумних" мереж (smart grids) і систем керування

енергопотоками дозволить підвищити стабільність енергосистеми та знизити навантаження на традиційні джерела енергії.

Для стимулювання розвитку відновлюваних джерел енергії в Україні держава впроваджує низку законодавчих та економічних механізмів. Законодавче забезпечення стало основою для формування ринку "зеленої" енергетики та залучення інвесторів до цієї галузі.

Одним із ключових інструментів стимулювання є "зелений тариф", який передбачає пільгові умови для виробників електроенергії з відновлюваних джерел. Завдяки цьому тарифу інвестори можуть отримувати підвищені ціни за електроенергію, яку вони виробляють з відновлюваних джерел, що робить проекти більш економічно привабливими.

Податкові пільги: виробники відновлюваної енергії мають можливість отримувати податкові пільги, що зменшують їхні витрати на будівництво нових енергетичних об'єктів та експлуатацію існуючих.

Субсидії на розвиток інфраструктури: уряд може надавати субсидії або компенсації на розвиток енергетичної інфраструктури для відновлюваних джерел енергії, зокрема для будівництва електростанцій, підключення до мережі та створення систем зберігання енергії.

Спрощення адміністративних процедур: для залучення більшої кількості інвесторів Україна також працює над спрощенням процедур отримання дозволів на будівництво та підключення об'єктів відновлюваної енергетики до енергетичних мереж.[27]

Усі ці заходи спрямовані на те, щоб зробити інвестиції в "зелену" енергетику привабливими та сприяти сталому розвитку цієї галузі. Законодавче стимулювання є важливою передумовою для забезпечення довгострокових інвестицій у сектор відновлюваних джерел енергії та створення стабільної і прозорої енергетичної політики.

Розвиток відновлюваних джерел енергії є стратегічним напрямком для забезпечення енергетичної безпеки України та її екологічної стійкості. Стратегія переходу до "зеленої" енергетики, залучення інвестицій та

законодавче стимулювання створюють основу для поступової трансформації енергетичного сектору. Використання природних ресурсів України, таких як сонячна та вітрова енергія, у поєднанні з підтримкою з боку міжнародних партнерів, дозволить зменшити залежність від викопних видів палива та сприяти сталому розвитку економіки країни.

3.2. Посилення ролі міжнародної співпраці для економічної безпеки

Україна вже тривалий час співпрацює з міжнародними фінансовими інституціями, такими як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк і Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), для підтримки макроекономічної стабільності та фінансування ключових реформ (Рис 3.1).

Рис. 3.1. Найбільші глобальні економічні кризи.

Джерело: складено автором за [16]

Ця співпраця є важливим інструментом для подолання фінансових і структурних викликів, що стоять перед українською економікою, особливо в умовах економічних криз та зовнішніх загроз.

Міжнародний валютний фонд відіграє ключову роль у стабілізації фінансової системи України через реалізацію кредитних програм,

спрямованих на підтримку макроекономічної рівноваги. Після початку збройного конфлікту на сході України у 2014 році МВФ активно надавав фінансову підтримку країні через кілька програм, зокрема програми «Stand-by» та програму «Механізм розширеного фінансування» (EFF). Головною метою цих програм було подолання економічних криз, стабілізація національної валюти, зменшення дефіциту бюджету та відновлення довіри до фінансових ринків.

Кредити від МВФ супроводжувалися вимогами щодо впровадження структурних реформ в економіці України (Рис. 3.2). Це включало:

- Фінансові реформи: реорганізація банківського сектору, підвищення прозорості фінансових інституцій, посилення нагляду за банками для зниження ризиків банкрутства та корупції в банківській системі.
- Реформа державних фінансів: підвищення ефективності державних витрат, зменшення дефіциту бюджету, боротьба з корупцією та посилення контролю за державними фінансами.
- Енергетичні реформи: поступове підвищення тарифів на енергоресурси до ринкового рівня для зменшення дотацій, що значно полегшило навантаження на державний бюджет.

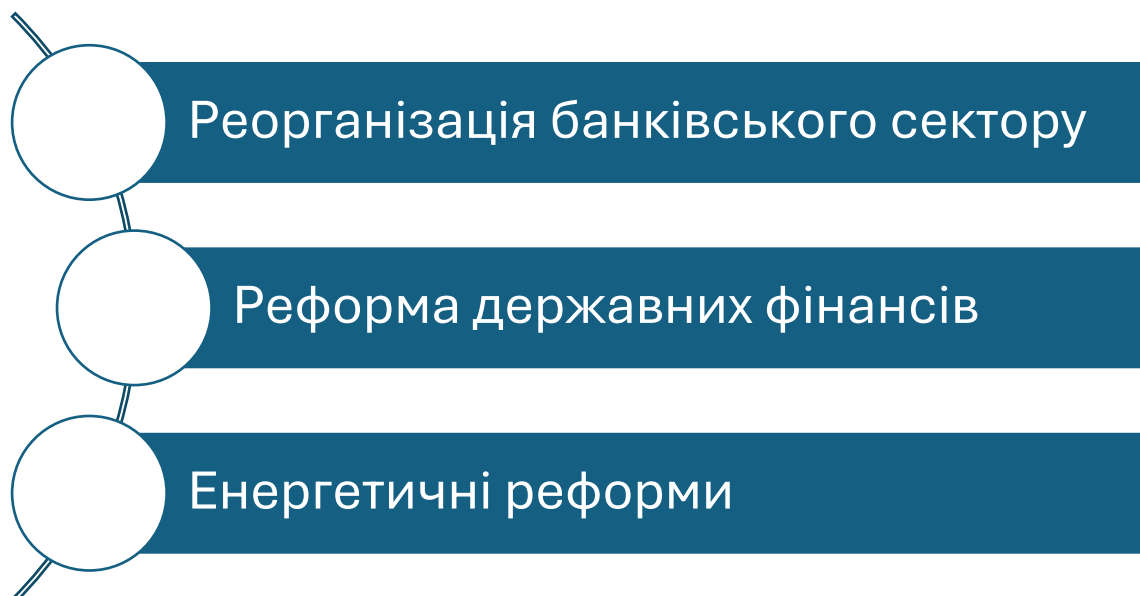

Рис. 3.2. Структурні реформи в економіці України

Джерело: складено автором за [4]

Програми МВФ допомогли стабілізувати фінансову систему України, але вони також вимагали впровадження складних реформ, що часто викликало соціальні та політичні труднощі. Водночас ці реформи є важливими для довгострокової стабільності країни.

Світовий банк надає Україні фінансову та технічну допомогу, зосереджуючись на довгострокових проектах розвитку. Основна увага приділяється реформам у таких сферах, як охорона здоров'я, освіта, соціальне забезпечення, енергетика та інфраструктура. Світовий банк фінансує ключові інфраструктурні проекти в Україні, спрямовані на модернізацію комунальних послуг, підвищення енергоефективності та поліпшення транспортної інфраструктури.

Окремо варто виділити проекти Світового банку, спрямовані на боротьбу з корупцією та підвищення прозорості державних інституцій. Банк також надає консультаційні послуги уряду України з метою вдосконалення законодавчої бази та управлінських процесів.

Європейський банк реконструкції та розвитку відіграє важливу роль у розвитку приватного сектору в Україні, підтримуючи реформи в енергетичній галузі, транспорті та малому бізнесі. ЄБРР фінансує проекти, що сприяють залученню інвестицій у стратегічні галузі економіки, зокрема в інфраструктуру та енергетику.

ЄБРР також підтримує модернізацію транспортних шляхів, зокрема залізниць і автомобільних доріг, що є критично важливим для розвитку експорту та інтеграції України до європейської транспортної системи. Крім того, ЄБРР інвестує в "зелені" енергетичні проекти, підтримуючи розвиток відновлюваних джерел енергії.

Інвестиції у ключові галузі, такі як енергетика, транспорт та комунальні послуги, є важливою складовою міжнародної допомоги Україні. Розвиток інфраструктури не лише сприяє економічному зростанню, а й посилює енергетичну безпеку країни.

Міжнародні фінансові інституції підтримують проекти з модернізації української газотранспортної системи та розвитку відновлюваних джерел енергії. Наприклад, програми ЄБРР та Світового банку спрямовані на фінансування проектів із підвищення енергоефективності в житлово-комунальному секторі, модернізацію теплових електростанцій та розвиток сонячної і вітрової енергетики.

У транспортній галузі міжнародна допомога зосереджена на модернізації залізниць, будівництві нових автомобільних шляхів і відновленні портової інфраструктури. Ці інвестиції дозволяють поліпшити логістичні можливості України та зміцнити її позиції як транзитної країни між Європою та Азією.

Співпраця з міжнародними фінансовими інституціями є ключовим інструментом для забезпечення макроекономічної стабільності та проведення структурних реформ в Україні. МВФ, Світовий банк та ЄБРР не лише надають фінансову підтримку, але й сприяють впровадженню реформ, спрямованих на підвищення прозорості та ефективності економіки. Інвестиції в інфраструктуру та енергетичну безпеку є критично важливими для довгострокового розвитку України, а міжнародна співпраця є основним двигуном цих змін.[5]

Європейська інтеграція є стратегічним напрямом зовнішньої політики України та важливим чинником економічної безпеки держави. Співпраця з Європейським Союзом (ЄС) охоплює як торговельно-економічні відносини, так і широкий спектр реформ, спрямованих на приведення економіки та управління України у відповідність до європейських стандартів. У цьому контексті Угода про асоціацію з ЄС та зона вільної торгівлі (DCFTA) відіграють ключову роль у зміцненні економічної стійкості та інтеграції України до єдиного європейського ринку.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, підписана в 2014 році, стала важливим кроком на шляху до європейської інтеграції України. Одним із центральних елементів цієї угоди є створення

зони вільної торгівлі (DCFTA), яка відкриває доступ українським товарам та послугам до єдиного європейського ринку. Це надало українським виробникам можливість значно розширити свої експортні можливості та зміцнити конкурентні позиції на міжнародних ринках.

Інтеграція з європейськими ринками має кілька важливих позитивних наслідків для економічної безпеки України: збільшення експорту, покращення якості продукції, інтеграція у виробничі ланцюги ЄС.

Після початку дії зони вільної торгівлі експорт українських товарів до країн ЄС значно зріс, особливо в таких секторах, як аграрна продукція, металургія та харчова промисловість. ЄС став головним торговельним партнером України, що сприяє зменшенню залежності від традиційних ринків збуту, зокрема російського.

Вимоги до якості товарів, які Україна експортує до ЄС, стимулюють українські підприємства впроваджувати європейські стандарти виробництва та сертифікації. Це підвищує конкурентоспроможність українських товарів на світовому ринку та сприяє технологічному розвитку національної економіки.

Інтеграція у виробничі ланцюги ЄС. Участь у зоні вільної торгівлі дає українським підприємствам можливість інтегруватися у виробничі ланцюги європейських компаній, що відкриває нові перспективи для розвитку високотехнологічних секторів, таких як машинобудування, автомобільна промисловість та ІТ.

Однак зростаюча конкуренція на європейському ринку також створює певні виклики для українських підприємств, оскільки їм доводиться конкурувати з більш розвиненими європейськими компаніями. Тому важливо продовжувати модернізацію виробництва та впровадження інноваційних технологій для збереження та збільшення частки українських товарів на ринках ЄС [40].

Інтеграція з ЄС вимагає глибоких реформ у багатьох сферах української економіки та державного управління. ЄС активно підтримує ці реформи через програми технічної допомоги, консультаційні послуги та фінансову

підтримку. Розглянемо основні сфери реформ, які отримали підтримку з боку ЄС.

Боротьба з корупцією. ЄС підтримує антикорупційні реформи в Україні, що включає створення незалежних антикорупційних органів, таких як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), та впровадження електронної системи декларування доходів для державних службовців. Ці реформи мають на меті підвищення прозорості управління, зменшення корупційних ризиків та зміцнення довіри інвесторів.

Енергетичні реформи. Важливим напрямком співпраці є реформи у сфері енергетики. ЄС сприяє реформуванню українського енергетичного ринку, його лібералізації та інтеграції з європейським енергетичним простором. Це включає розвиток ринку природного газу, перехід до ринкових тарифів на енергоносії, стимулювання енергоефективності та впровадження відновлюваних джерел енергії.

Реформа державного управління. ЄС активно підтримує реформу державного управління в Україні, зокрема впровадження нових стандартів державної служби, електронного врядування та децентралізації. Мета цих реформ – підвищення ефективності та прозорості роботи державних органів, що позитивно впливає на бізнес-середовище та загальну економічну безпеку.

Судова реформа. Підтримка ЄС у судовій реформі спрямована на зміцнення верховенства права, підвищення незалежності суддів та забезпечення справедливого правосуддя. Це важливо для залучення іноземних інвестицій та забезпечення економічної стабільності.

Європейський Союз також надає значну фінансову допомогу для підтримки економічної стабільності та розвитку України. Ця допомога включає як кредити, так і гранти, що сприяють реалізації ключових реформ та інфраструктурних проєктів. Розглянемо основні напрямки фінансової допомоги з боку ЄС.

ЄС фінансує проєкти з модернізації транспортної та комунальної інфраструктури України. Це включає розвиток доріг, залізниць, модернізацію

енергетичних мереж і портової інфраструктури, що сприяє покращенню логістичних зв'язків з ЄС та загальному економічному зростанню.

Програми фінансової підтримки спрямовані на розвиток малого і середнього бізнесу в Україні, що є основою економічної стабільності. ЄС надає кредити та гранти для стимулювання підприємництва, інновацій та створення робочих місць, що допомагає підвищити конкурентоспроможність українських компаній на міжнародному ринку.

ЄС надає фінансову допомогу для підтримки постраждалих від конфлікту на сході України, забезпечення переселенців та відновлення зруйнованої інфраструктури.

Європейська інтеграція та співпраця з ЄС є одним із ключових напрямів забезпечення економічної безпеки України. Угода про асоціацію з ЄС та зона вільної торгівлі відкривають нові можливості для розвитку експорту та інтеграції України до європейської економіки. Підтримка ЄС у проведенні реформ, фінансова допомога та сприяння у модернізації інфраструктури роблять суттєвий внесок у зміцнення економічної стійкості України та її інтеграції у світову економіку.

3.3. Перспективи інтеграції України в міжнародні економічні процеси

Розширення участі у міжнародній торгівлі є важливим фактором для зміцнення економічної безпеки України та забезпечення стабільного економічного зростання. Україна має великий потенціал для розширення експорту завдяки своїм природним ресурсам, виробничим потужностям та висококваліфікованій робочій силі. Водночас, на фоні викликів сучасної глобальної економіки, важливим є пошук нових ринків збуту та диверсифікація торговельних зв'язків.

Україна має значний потенціал для розвитку експорту в кількох ключових галузях, зокрема в аграрному секторі, машинобудуванні, ІТ-технологіях та промисловості. Важливою метою є розширення географії

експорту за межі традиційних ринків, таких як Європейський Союз та СНД, шляхом інтеграції на нові ринки, особливо в країнах Азії, Африки та Латинської Америки.

Україна є одним із найбільших у світі виробників і експортерів зернових, олійних культур та агропродукції загалом. Переорієнтація на нові ринки, зокрема в Азії та Африці, може значно збільшити обсяги експорту української продукції, оскільки попит на продукти харчування в цих регіонах зростає через демографічний бум і урбанізацію. Крім того, розвиток органічного землеробства та екологічно чистих продуктів також може стати важливою складовою українського аграрного експорту на розвинені ринки, такі як ЄС і США.

Українське машинобудування та промисловість мають перспективи на нових ринках, особливо в таких країнах, як Індія, Китай та Туреччина. Співпраця з цими країнами у сфері виробництва машин, обладнання, транспортних засобів може сприяти залученню нових інвестицій та технологій, а також стимулювати розвиток внутрішнього ринку.

ІТ-сектор України демонструє стійке зростання і став одним із провідних експортних секторів країни. Українські ІТ-компанії вже активно працюють на ринках Європи та США, але є потенціал для розширення присутності в інших регіонах, зокрема в Азії та Латинській Америці. Стратегічним напрямком є розвиток експорту високотехнологічних послуг, таких як розробка програмного забезпечення, кібербезпека, штучний інтелект та фінтех-рішення.

Для зменшення залежності від традиційних ринків, таких як ЄС та СНД, важливо розширювати експортну діяльність на нові ринки в Азії, Африці та Латинській Америці. Країни Азії, зокрема Китай та Індія, стають ключовими споживачами сировини та аграрної продукції, тому розширення співпраці з ними може допомогти Україні диверсифікувати свій експорт. Ринки Африки також мають значний потенціал для українських виробників

завдяки зростаючому попиту на продукти харчування та промислові товари.[38]

Світова організація торгівлі (СОТ) відіграє важливу роль у забезпеченні доступу України до міжнародних ринків і підтримці її торговельних можливостей. Участь у СОТ дає Україні змогу користуватися перевагами вільної торгівлі та захищати свої інтереси на міжнародній арені.

Членство у СОТ дозволяє Україні захищати свої економічні інтереси в міжнародних торгових суперечках і вирішувати конфлікти на рівні міжнародного права. СОТ надає механізми для вирішення торговельних суперечок, що можуть виникати в результаті протекціоністських заходів інших країн або недобросовісної конкуренції. Використання цих механізмів є важливим для захисту національних виробників і забезпечення справедливих умов доступу до зовнішніх ринків.

Участь України в СОТ вимагає адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів торгівлі. Це стосується стандартів якості продукції, вимог до безпечності харчових продуктів, захисту прав інтелектуальної власності та інших аспектів. Адаптація українського законодавства до міжнародних норм не лише покращує доступ до зовнішніх ринків, але й підвищує конкурентоспроможність українських товарів та послуг на світовій арені.

Окрім СОТ, Україна активно співпрацює з такими міжнародними організаціями, як ООН, МВФ, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), які підтримують торговельні та економічні проекти. Ці організації надають технічну допомогу, консультують уряд у питаннях економічної політики, інвестують у розвиток інфраструктури та підтримують реформи, необхідні для інтеграції в глобальні ринки.

Посилення ролі України у міжнародній торгівлі є важливим елементом стратегії економічної безпеки країни. Для досягнення успіху необхідно продовжувати працювати над розширенням географії експорту, зосередитися на пошуку нових ринків та забезпечити ефективну співпрацю з

міжнародними організаціями, такими як СОТ. Участь у глобальних торговельних процесах дозволить Україні диверсифікувати свої економічні зв'язки, підвищити конкурентоспроможність на світовому ринку та зміцнити позиції в міжнародній економіці.

Залучення іноземних інвестицій є ключовим чинником для стимулювання економічного розвитку та забезпечення економічної безпеки України. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) можуть стати джерелом капіталу, технологій та управлінського досвіду, що дозволить підвищити конкурентоспроможність національної економіки та забезпечити стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

Україна має значний потенціал для залучення ПІІ у різних секторах економіки, зокрема в таких перспективних галузях, як енергетика, відновлювані джерела енергії, інфраструктура та ІТ. Ці сектори можуть приваблювати іноземних інвесторів завдяки своїм ресурсам, географічному розташуванню та наявності висококваліфікованої робочої сили.

Україна має значні ресурси в енергетичній сфері, включаючи запаси природного газу, вугілля та інші ресурси, що є привабливими для іноземних інвесторів. Реформи в енергетичному секторі, зокрема лібералізація ринку природного газу та електроенергії, можуть стимулювати залучення капіталу для модернізації енергетичних потужностей та розвитку внутрішнього видобутку енергоносіїв.

Зростаючий інтерес до екологічно чистої енергії на глобальному рівні створює можливості для інвестицій у розвиток відновлюваних джерел енергії в Україні, таких як сонячна, вітрова та біоенергетика. Україна вже демонструє прогрес у цьому напрямку, але для подальшого розвитку необхідно продовжувати створювати привабливі умови для інвесторів, такі як "зелений" тариф та інвестиційні стимули.

Модернізація транспортної інфраструктури, зокрема доріг, залізниць, портів і аеропортів, є важливим напрямком для залучення іноземних інвестицій. Покращення інфраструктурних зв'язків сприятиме розвитку

експорту та інтеграції України до міжнародних логістичних ланцюгів, що підвищить її інвестиційну привабливість.

Український ІТ-сектор є одним із найбільш динамічних і швидкозростаючих секторів економіки. Залучення інвестицій у цю галузь дозволить розвивати інноваційні проекти, технологічні стартапи та експорт послуг. Інвестори зацікавлені в українському ІТ-ринку завдяки конкурентоспроможним цінам та високому рівню кваліфікації працівників.

Для забезпечення успішного залучення ПІІ важливо створити сприятливий інвестиційний клімат, який включає гарантії захисту інвесторів, прозорі умови для ведення бізнесу та правову стабільність. Важливими складовими є реформи в судовій системі, боротьба з корупцією та створення інститутів, що сприятимуть вирішенню суперечок на користь інвесторів.

Залучення інвестицій залежить від того, наскільки сприятливим є бізнес-середовище в країні. Україна має працювати над реформуванням податкової системи, спрощенням адміністративних процедур та впровадженням прозорих механізмів для захисту прав інвесторів. Це необхідно для того, щоб Україна стала більш конкурентоспроможною на глобальній арені та привабливою для інвесторів.

Необхідно продовжувати працювати над спрощенням податкової системи та зниженням податкового навантаження на підприємців. Зменшення бюрократичних бар'єрів та запровадження електронних послуг для спрощення податкового адміністрування можуть зробити Україну більш привабливою для ведення бізнесу.

Важливим напрямком є дерегуляція та спрощення адміністративних процедур для ведення бізнесу. Зокрема, необхідно зменшити кількість дозвільних документів, скоротити час на реєстрацію підприємств та забезпечити прозорість в оформленні дозвільних документів для іноземних інвесторів.

Створення ефективних механізмів захисту прав інвесторів є важливою умовою для залучення іноземного капіталу. Необхідно забезпечити

можливість для інвесторів оперативно вирішувати суперечки через незалежні судові та арбітражні інстанції, а також запровадити заходи для запобігання рейдерству та корупційним схемам.

Підвищення інвестиційної привабливості України може бути досягнуто через покращення її позицій у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності та легкості ведення бізнесу (Doing Business). Це дозволить країні вигідно конкурувати з іншими державами за залучення міжнародних інвесторів і зміцнить її репутацію як надійного економічного партнера.

Інвестиційна привабливість є одним із основних чинників, що визначають економічну стійкість та розвиток країни. Для України важливо створити прозоре і сприятливе бізнес-середовище, що гарантуватиме захист прав інвесторів і сприятиме їхній зацікавленості у довгостроковому співробітництві. Модернізація ключових секторів економіки, таких як енергетика, інфраструктура, ІТ і відновлювані джерела енергії, може стати основою для залучення інвестицій, необхідних для економічного зростання і забезпечення економічної безпеки України.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було розглянуто ключові стратегії та перспективи для зміцнення економічної безпеки України через інтеграцію в міжнародні економічні процеси, залучення іноземних інвестицій та розвиток стратегічних секторів економіки.

Підвищення енергетичної безпеки є одним із пріоритетних напрямів для України, що забезпечує стійкість національної економіки. Стратегія диверсифікації джерел енергоресурсів, розвиток відновлюваних джерел енергії та енергоефективних технологій є важливими кроками на шляху до зменшення залежності від зовнішніх постачальників енергії, особливо від Росії. Інвестиції в модернізацію інфраструктури та впровадження

інноваційних проектів у цій сфері дозволять забезпечити стабільне постачання енергії та підвищити конкурентоспроможність економіки України.

Міжнародна співпраця є ключовим фактором для економічної безпеки України. Участь у міжнародних фінансових інституціях, таких як МВФ, Світовий банк і ЄБРР, сприяє отриманню фінансової та технічної допомоги, необхідної для реалізації структурних реформ і розвитку критично важливих секторів. Співпраця з Європейським Союзом через Угоду про асоціацію та зону вільної торгівлі (DCFTA) відкриває для України доступ до нових ринків і можливості для інтеграції в європейську економіку, а також забезпечує підтримку у проведенні реформ в сферах енергетики, боротьби з корупцією та розвитку державного управління.

Залучення іноземних інвестицій є необхідним для стимулювання економічного зростання та модернізації національної економіки. Інвестори зацікавлені в таких галузях, як енергетика, відновлювані джерела енергії, інфраструктура та ІТ. Для досягнення успіху в залученні ПІІ Україна має створити сприятливий інвестиційний клімат, що включає реформи податкової системи, спрощення адміністративних процедур і створення механізмів захисту прав інвесторів. Створення прозорого бізнес-середовища також сприятиме покращенню позицій України у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності.

Інтеграція України в міжнародні економічні процеси передбачає розвиток експортного потенціалу та пошук нових ринків збуту для українських товарів і послуг, зокрема в країнах Азії, Африки та Латинської Америки. Україна має можливості для посилення своєї ролі у міжнародній торгівлі, використовуючи механізми Світової організації торгівлі (СОТ) та інших міжнародних інституцій для захисту своїх інтересів на світовій арені.

Економічна безпека України значною мірою залежить від успішної реалізації стратегій, спрямованих на інтеграцію у світову економіку, залучення іноземних інвестицій та зміцнення ключових секторів економіки.

Інтеграція до міжнародних ринків, розвиток енергетичної та інфраструктурної безпеки, а також створення сприятливого бізнес-середовища є основними умовами для забезпечення стійкого економічного зростання та національної стабільності.

ВИСНОВКИ

У першому розділі досліджено основні теоретичні засади міжнародної економічної безпеки, які є фундаментом для подальшого аналізу сучасних викликів та загроз для України. На основі аналізу літератури було визначено, що міжнародна економічна безпека — це комплексне поняття, яке охоплює здатність держави забезпечувати стійкий розвиток економіки, захищати свої національні економічні інтереси та ефективно протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам в умовах глобальних викликів.

Одним із ключових аспектів економічної безпеки є здатність держави підтримувати макроекономічну стабільність за допомогою ефективного управління фінансовими ресурсами, зниження залежності від зовнішніх ринків і енергетичної безпеки. Аналіз кількісних та якісних показників економічної безпеки виявив, що ці чинники визначають стійкість економіки до кризових явищ.

У дослідженні було підкреслено важливість політичної та соціальної стабільності для забезпечення економічної безпеки. Ефективне управління державними інститутами, боротьба з корупцією, а також забезпечення правової справедливості є критичними елементами, що впливають на інвестиційний клімат і загальну економічну стабільність країни. Розвинена інфраструктура та впровадження сучасних технологій підвищують рівень конкурентоспроможності України на міжнародних ринках.

Також були розглянуті основні фактори, що впливають на міжнародну економічну безпеку України. До них належать як внутрішні чинники (економічна структура, фінансова система, інноваційний рівень та енергетична залежність), так і зовнішні фактори (глобальні економічні процеси, геополітичні ризики, зовнішньоекономічна діяльність та міжнародна співпраця). Важливим висновком є те, що взаємодія цих факторів суттєво впливає на економічну безпеку країни, що вимагає комплексного підходу до їхнього управління.

Таким чином, перший розділ заклав теоретичну основу для розуміння сутності міжнародної економічної безпеки України та окреслив основні фактори, що впливають на її забезпечення. Це створює необхідну базу для подальшого аналізу сучасних загроз і розробки рекомендацій для зміцнення економічної стійкості України в умовах глобальних викликів.

У другому розділі досліджено основні зовнішні виклики та загрози, які впливають на міжнародну економічну безпеку України. Зокрема, було проаналізовано вплив світових економічних криз, пандемії COVID-19 та геополітичних ризиків на національну економіку.

Світова економічна криза 2008 року та пандемія COVID-19 продемонстрували вразливість економіки України до глобальних потрясінь. Економічні спади, викликані цими кризами, призвели до скорочення ВВП, зниження експорту та падіння внутрішнього попиту. Крім того, пандемія посилила соціально-економічні проблеми, зокрема через зростання безробіття та скорочення виробничої діяльності. Українська економіка, яка значною мірою залежить від зовнішніх ринків, зіткнулася з серйозними викликами через закриття кордонів, порушення ланцюгів постачання та зниження світового попиту на продукцію.

Важливим фактором у формуванні сучасних загроз для економічної безпеки України стали геополітичні ризики, спричинені анексією Криму та конфліктом на сході країни. Військова агресія Росії не лише спричинила втрату промислово розвинених територій і суттєве зниження виробничого потенціалу, але й змусила уряд України перенаправити значні ресурси на оборону, що посилило тиск на державний бюджет. Цей конфлікт також призвів до скорочення інвестицій, втрати міжнародних ринків і зниження торговельної активності.

Міжнародні санкції, запроваджені проти Росії після анексії Криму, відіграли важливу роль у зміні економічних відносин між Україною та Росією. Санкції суттєво обмежили можливості для торгівлі та інвестицій, змусивши Україну шукати нові ринки збуту та джерела енергоресурсів.

Підтримка з боку Європейського Союзу, США та інших міжнародних партнерів допомогла стабілізувати економіку України та сприяла її інтеграції в західні економічні структури.

Отже, основними висновками розділу є те, що економічна безпека України перебуває під постійним впливом зовнішніх кризових явищ та геополітичних ризиків. Для зміцнення економічної стабільності необхідно продовжувати диверсифікацію економіки, зменшувати залежність від зовнішніх ринків і енергоресурсів, а також посилювати міжнародну співпрацю для подолання викликів, що стоять перед державою в умовах глобальних загроз.

У третьому розділі було розглянуто ключові стратегії та перспективи для зміцнення економічної безпеки України через інтеграцію в міжнародні економічні процеси, залучення іноземних інвестицій та розвиток стратегічних секторів економіки.

Підвищення енергетичної безпеки є одним із пріоритетних напрямів для України, що забезпечує стійкість національної економіки. Стратегія диверсифікації джерел енергоресурсів, розвиток відновлюваних джерел енергії та енергоефективних технологій є важливими кроками на шляху до зменшення залежності від зовнішніх постачальників енергії, особливо від Росії. Інвестиції в модернізацію інфраструктури та впровадження інноваційних проєктів у цій сфері дозволять забезпечити стабільне постачання енергії та підвищити конкурентоспроможність економіки України.

Міжнародна співпраця є ключовим фактором для економічної безпеки України. Участь у міжнародних фінансових інституціях, таких як МВФ, Світовий банк і ЄБРР, сприяє отриманню фінансової та технічної допомоги, необхідної для реалізації структурних реформ і розвитку критично важливих секторів. Співпраця з Європейським Союзом через Угоду про асоціацію та зону вільної торгівлі (DCFTA) відкриває для України доступ до нових ринків і можливості для інтеграції в європейську економіку, а також забезпечує

підтримку у проведенні реформ в сферах енергетики, боротьби з корупцією та розвитку державного управління.

Залучення іноземних інвестицій є необхідним для стимулювання економічного зростання та модернізації національної економіки. Інвестори зацікавлені в таких галузях, як енергетика, відновлювані джерела енергії, інфраструктура та ІТ. Для досягнення успіху в залученні ПІІ Україна має створити сприятливий інвестиційний клімат, що включає реформи податкової системи, спрощення адміністративних процедур і створення механізмів захисту прав інвесторів. Створення прозорого бізнес-середовища також сприятиме покращенню позицій України у міжнародних рейтингах конкурентоспроможності.

Інтеграція України в міжнародні економічні процеси передбачає розвиток експортного потенціалу та пошук нових ринків збуту для українських товарів і послуг, зокрема в країнах Азії, Африки та Латинської Америки. Україна має можливості для посилення своєї ролі у міжнародній торгівлі, використовуючи механізми Світової організації торгівлі (СОТ) та інших міжнародних інституцій для захисту своїх інтересів на світовій арені.

Економічна безпека України значною мірою залежить від успішної реалізації стратегій, спрямованих на інтеграцію у світову економіку, залучення іноземних інвестицій та зміцнення ключових секторів економіки. Інтеграція до міжнародних ринків, розвиток енергетичної та інфраструктурної безпеки, а також створення сприятливого бізнес-середовища є основними умовами для забезпечення стійкого економічного зростання та національної стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Transparency International. Боротьба з корупцією в Україні: оцінка прогресу, 2022. URL: <https://transparency.org/>
2. Transparency International. Індекс сприйняття корупції: Україна, 2021. URL: <https://transparency.org/>
3. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Підтримка реформ в Україні: енергетика, 2022. URL: <https://usaid.gov/>
4. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Програма підтримки економічних реформ в Україні, 2021. URL: <https://usaid.gov/>
5. Аналітичний центр "Нова Європа". Вплив євроінтеграції на економіку України: виклики та перспективи, 2021. URL: <https://neweurope.org.ua/>
6. Аналітичний центр CASE Україна. Фіскальна політика в Україні: виклики та перспективи, 2020. URL: <https://case-ukraine.com.ua/>
7. Державна служба статистики України. Огляд зовнішньої торгівлі України, 2021. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
8. Європейська Бізнес Асоціація. Розвиток ринку імпорту гігієнічної продукції: виклики та можливості, 2022. URL: <https://eba.com.ua/>
9. Європейська бізнес-асоціація. Індекс інвестиційної привабливості України, 2021. URL: <https://eba.com.ua/>
10. Європейська Комісія. Звіт про стан виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, 2022. URL: <https://ec.europa.eu/>
11. Європейська комісія. Оцінка результатів співпраці з Україною, 2021. URL: <https://ec.europa.eu/>
12. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Аналіз інвестиційних проектів в Україні, 2021. URL: <https://ebrd.com/>
13. Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Інвестиції в розвиток інфраструктури та енергетичного сектору України, 2020. URL: <https://ebrd.com/>
14. Європейський інвестиційний банк (ЄІБ). Фінансування інфраструктурних проектів в Україні, 2021. URL: <https://eib.org/>

- 15.Європейський Союз. Звіт про економічні результати співпраці з Україною, 2022. URL: <https://europa.eu/>
- 16.Європейський Союз. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: можливості для малого та середнього бізнесу, 2020. URL: <https://europa.eu/>
- 17.Інститут глобальної політики. Перспективи розвитку зовнішньоекономічних відносин України, 2021. URL: <https://globalpolicy.org/>
- 18.Інститут економіки та прогнозування НАН України. Економічні сценарії розвитку України, 2021. URL: <https://ief.org.ua/>
- 19.Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. Вплив економічних санкцій на торгівлю між Україною та Росією, 2021. URL: <https://ier.com.ua/>
- 20.Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка. Вплив глобалізації на економічну безпеку України, 2020. URL: <https://iir.kiev.ua/>
- 21.Інститут міжнародної економіки. Міжнародна економічна безпека: Український контекст, 2021. URL: <https://iie.org/>
- 22.Інститут соціально-економічних досліджень. Економічна стабільність України: виклики та рішення, 2020. URL: <https://iser.org.ua/>
- 23.Інститут стратегічних досліджень та аналізу. Реформи в Україні: аналіз та оцінка впливу на економіку, 2022. URL: <https://isd.org.ua/>
- 24.Інститут стратегічних досліджень. Економічні виклики для України в умовах глобальних криз, 2020. URL: <https://isd.org.ua/>
- 25.Міжнародна організація праці (МОП). Стан ринку праці в Україні: виклики та перспективи, 2021. URL: <https://ilo.org/>
- 26.Міжнародна торгова палата (ICC). Перспективи розвитку експорту України, 2021. URL: <https://iccwbo.org/>
- 27.Міжнародна фінансова корпорація (IFC). Підтримка інфраструктурних проектів в Україні, 2021. URL: <https://ifc.org/>

28. Міжнародний валютний фонд (МВФ). Програма співпраці з Україною: макроекономічна стабільність та структурні реформи, 2021. URL: <https://imf.org/>
29. Міжнародний валютний фонд. Програма кредитування України: аналіз ефективності, 2022. URL: <https://imf.org/>
30. Міжнародний фонд "Відродження". Оцінка ефективності міжнародної допомоги Україні, 2021. URL: <https://irf.ua/>
31. Міністерство економіки України. Огляд інвестиційного клімату в Україні, 2022. URL: <https://me.gov.ua/>
32. Міністерство енергетики України. Стратегія енергетичної безпеки України до 2035 року, 2021. URL: <https://mpe.kmu.gov.ua/>
33. Міністерство фінансів України. Огляд фіскальної політики України, 2021. URL: <https://mof.gov.ua/>
34. Національний банк України. Вплив міжнародних санкцій на економіку України, 2021. URL: <https://bank.gov.ua/>
35. Національний банк України. Огляд фінансової стабільності України, 2022. URL: <https://bank.gov.ua/>
36. Національний інститут стратегічних досліджень. Сценарії розвитку міжнародної економічної безпеки України, 2021. URL: <https://niss.gov.ua/>
37. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Україна: Огляд інвестиційної політики, 2021. URL: <https://oecd.org/>
38. Організація Об'єднаних Націй. Оцінка впливу пандемії COVID-19 на економіку України, 2021. URL: <https://un.org/>
39. Офіс ефективного регулювання (BRDO). Поліпшення бізнес-клімату в Україні, 2021. URL: <https://brdo.com.ua/>
40. Офіс з питань залучення та підтримки інвестицій (UkraineInvest). Інвестиційні можливості для міжнародних партнерів в Україні, 2022. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/>

- 41.Офіс Президента України. Національна економічна стратегія України до 2030 року, 2021. URL: <https://president.gov.ua/>
- 42.Світова організація торгівлі (СОТ). Оцінка торгівельних бар'єрів та перспектив розвитку експорту України, 2020. URL: <https://wto.org/>
- 43.Світовий банк. Звіт про економічну стабільність та підтримку реформ в Україні, 2021. URL: <https://worldbank.org/>
- 44.Світовий банк. Реформи в Україні: вплив на економічний розвиток, 2020. URL: <https://worldbank.org/>
- 45.Український інститут майбутнього. Прогнози розвитку економіки України до 2025 року, 2021. URL: <https://uifuture.org/>
- 46.Фонд «Відродження». Оцінка стану антикорупційної реформи в Україні, 2021. URL: <https://irf.ua/>
- 47.Центр антикризових досліджень. Вплив світових економічних криз на Україну, 2021. URL: <https://acd.org.ua/>
- 48.Центр економічної стратегії. Залучення інвестицій в Україну: інституційні виклики, 2021. URL: <https://ces.org.ua/>
- 49.Центр Разумкова. Оцінка інвестиційної привабливості України, 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/>
- 50.Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
- 51.2009 рік: Економічні підсумки для України. Україна за часів кризи. URL: http://www.ier.com.ua/files/Regular_products/Economic_Summary/ES_2009_uk_fin.pdf
- 52.Незалежна асоціація банків України: <https://nabu.ua/ua/vvp-2.html>
- 53.Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29 жовтня 2013 року № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>

- 54.Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL:
<https://ukrstat.gov.ua/>
- 55.Міністерство фінансів України:
<https://index.minfin.com.ua/ua/economy/balance/>
- 56.Офіційний сайт Всесвітньої організації з інтелектуальної власності.
Глобальний інноваційний індекс. URL:
https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/
- 57.Офіційний сайт Інституту менеджменту. Рейтинг глобальної
конкурентоспроможності. Україна <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness/>
- 58.Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. Статистичний
портал. URL: <https://www.imf.org/en/Countries/UKR#countrydata>
- 59.Офіційний сайт Національного банку України. Статистика зовнішнього
сектору. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external#4>

ДОДАТКИ

Розрахунок міжнародної економічної безпеки України

Валовий внутрішній продукт (ВВП) є ключовим показником економічного розвитку країни. Протягом 2018–2021 років Україна демонструвала позитивні тенденції щодо зростання ВВП, однак це змінилося в 2022 році через війну та економічні потрясіння.

Таблиця 1

Обсяги ВВП України за 2018-2023 рр., млрд. дол.

Рік	млрд дол.
2018	131
2019	155
2020	156
2021	201
2022	159
2023	176

Джерело: [52]

На основі поданих даних у таблиці 1 можна зробити такі висновки:

2018-2019 рр. – Період зростання та стабільності:

У 2018 році обсяг ВВП України складав 131 млрд доларів США. Протягом цього року економіка демонструвала помірний темп зростання завдяки політиці макроекономічної стабільності, співпраці з міжнародними організаціями (МВФ, ЄС), а також покращенню інвестиційного клімату.

У 2019 році ВВП зріс до 155 млрд. доларів. Це зростання на понад 18% було зумовлене активним розвитком ключових секторів економіки, таких як агропромисловий комплекс, ІТ-сектор, машинобудування та експорт металургійної продукції. Зростання експорту, особливо в напрямку Європейського Союзу, також сприяло покращенню економічних показників.

2020 р. – Економічна криза через пандемію COVID-19:

У 2020 році, хоча номінальний ВВП майже не змінився і склав 156 млрд. доларів США, реальний ВВП (з урахуванням інфляції) скоротився приблизно на 4%. Пандемія спричинила зниження активності в багатьох галузях економіки, особливо в промисловості, торгівлі та сфері послуг.

Були запроваджені жорсткі карантинні обмеження, що зменшило попит як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Крім того, обмеження на міжнародних ринках вплинули на зовнішню торгівлю та інвестиції.

2021 р. – Економічне відновлення після пандемії:

У 2021 році ВВП України зріс до рекордних 201 млрд. доларів, що було результатом відновлення економічної активності як в Україні, так і в глобальній економіці. Зростання на майже 29% порівняно з попереднім роком відображало відновлення експорту, зростання сільськогосподарського виробництва, а також покращення в галузях ІТ і логістики. Важливо

зазначити, що сприятливі погодні умови та висока світова кон'юнктура на агропродукцію також зробили вагомий внесок у збільшення ВВП.

2022 р. – Різка падіння через повномасштабну війну:

У 2022 році через повномасштабне вторгнення Росії в Україну економіка зазнала руйнівних ударів. Обсяг ВВП скоротився до 159 млрд. доларів, що представляє падіння на 21% порівняно з попереднім роком.

Війна спричинила масові руйнування інфраструктури, припинення роботи підприємств у зонах бойових дій, скорочення виробництва і експорту, а також значне зниження інвестиційної активності. Багато підприємств були вимушені призупинити роботу або переїхати в безпечніші регіони. Крім того, блокада морських портів значно ускладнила експорт зерна та інших товарів, що негативно вплинуло на економічні показники країни.

2023 р. – Поступове відновлення та стабілізація:

У 2023 році економіка України показує ознаки часткового відновлення, а обсяг ВВП зріс до 176 млрд. доларів. Це зростання відображає вплив міжнародної допомоги, покращення умов для експорту завдяки "зерновій угоді" та відновленню промисловості в безпечних регіонах.

Важливим фактором стабілізації економіки стало отримання фінансової допомоги від МВФ, Світового банку та Європейського Союзу. Ці кошти були спрямовані на підтримку державних видатків, зокрема соціальних програм, а також на фінансування військових та гуманітарних потреб. Однак слід зазначити, що обсяги відновлення економіки залишаються обмеженими через продовження військових дій і невизначеність, яка стримує інвестиційний процес.

Рис.1 Поквартальна динаміка ВВП України, млрд. дол.

Джерело: [54]

Рисунок 1 ілюструє поквартальну динаміку ВВП України, що дає змогу відслідкувати більш детальні коливання економічної активності:

У першій половині 2021 року ВВП демонстрував значне зростання, особливо у 2-му та 3-му кварталах, що співпадає з періодом активного сільськогосподарського виробництва та експорту. Це відновлення було

наслідком ослаблення обмежень через COVID-19, покращення зовнішнього попиту та повернення до нормальних виробничих процесів.

Перший квартал 2022 року показує ще відносно стабільний рівень ВВП. Однак початок повномасштабного вторгнення Росії в лютому 2022 року призвів до різкого скорочення економічної активності вже у другому кварталі, що помітно на графіку.

Найбільше падіння спостерігається в середині 2022 року, що збігається з активною фазою бойових дій та загальним шоком для економіки, особливо в постраждалих від війни регіонах.

Починаючи з третього кварталу 2022 року, економіка почала демонструвати певну стабілізацію завдяки адаптації бізнесу до умов війни, а також частковому відновленню експорту після відкриття зернових коридорів.

Перші квартали 2023 року показують поступове відновлення, яке є наслідком міжнародної підтримки, стабілізації на валютному ринку та поступового відновлення інфраструктури.

Зовнішня торгівля послугами України

У 2018 році експорт послуг становив 1 168 млн. дол., що зросло до 1 566 млн. у 2019 році. Проте, у 2020 році спостерігалася спадна тенденція, коли експорт послуг склав лише 1 155 млн. Наступний рік, 2021, показав певне підвищення до 1 279 млн., але відносно невелике порівняно з 2019 роком. Найбільш помітне зменшення в експорті послуг відбулося у 2022 році, коли цей показник склав лише 917 млн., що є найнижчим значенням у порівнянні з попередніми роками.

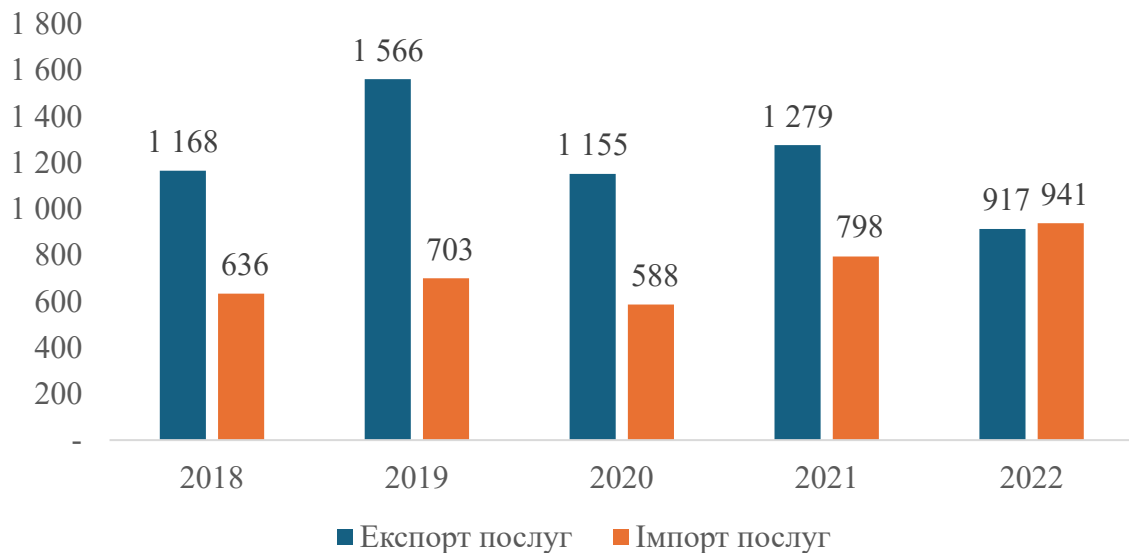

Рис.2. Зовнішня торгівля послугами України у 2018-2022 рр., млн. дол.
Джерело: [54]

Щодо імпорту послуг, він зростав з 636 млн. дол. у 2018 році до 941 млн. у 2022 році. У цілому можна зазначити, що імпорт послуг перевищував експорт протягом всього аналізованого періоду. Таким чином, Україна виявляла дефіцит у торгівлі послугами.

Аналізуючи динаміку, можна зробити висновок, що експорт послуг мав тенденцію до зростання у 2018-2019 роках, але пізніше спостерігався спад. Імпорт послуг також збільшувався протягом аналізованого періоду, що є важливим фактором у формуванні дефіциту торгівлі послугами.

Протягом аналізованого періоду з 2018 по 2022 роки експорт послуг України демонстрував різноманітну динаміку за різними секторами. Ділові послуги, які включають консалтинг, юридичні та адміністративні послуги, показали значне зростання експорту, досягнувши максимуму у 3 073 млн доларів у 2021 році, що свідчить про високий рівень довіри до українських фахівців у цих секторах. Імпорт ділових послуг також збільшився, досягнувши 1 588 млн. доларів у 2021 році, що може вказувати на підвищену потребу у використанні зарубіжних послуг цього типу.

Рис. 3. Структура експорту послуг України за видами у 2018-2022 р., млн.. дол.

Джерело: [54]

Послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги, що включають програмне забезпечення, інформаційні технології та інтернет-послуги, показали стабільний ріст експорту до 7 521 млн. доларів у 2022 році, що свідчить про розвиток українського ІТ-сектору. Імпорт таких послуг також зріс, досягнувши 934 млн. доларів у 2021 році, але пізніше зменшився до 690 млн. доларів у 2022 році, що може відобразити переорієнтацію на внутрішні ресурси або зміну стратегій.

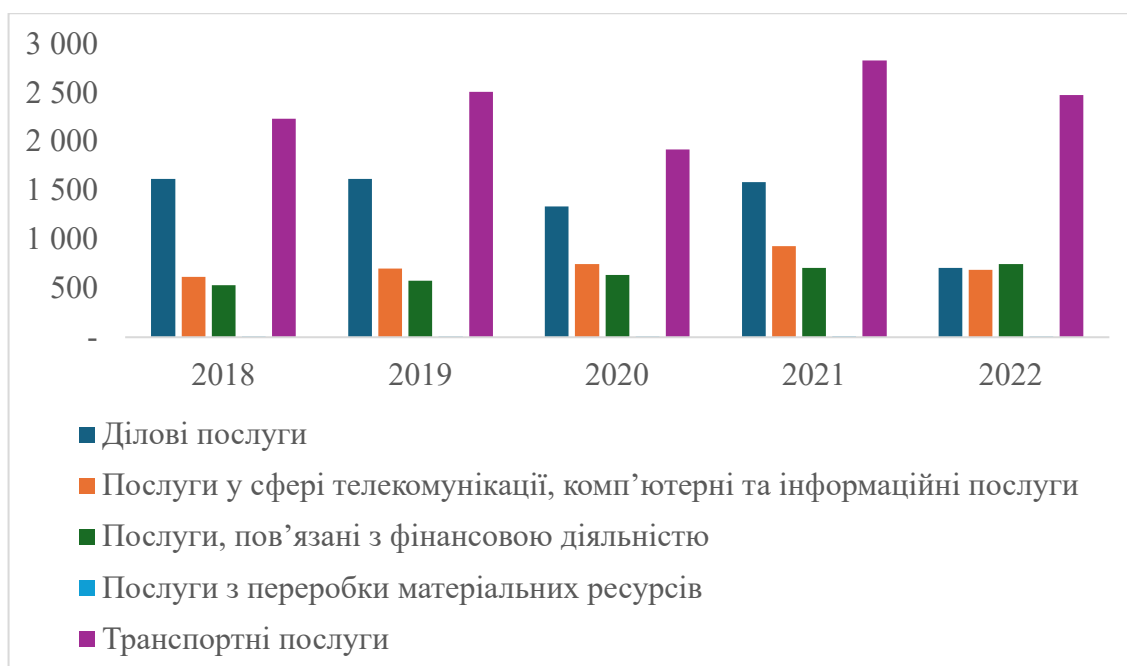

Рис. 4. Структура імпорту послуг України за видами у 2018-2022 р., млн.. дол.

Джерело: [54]

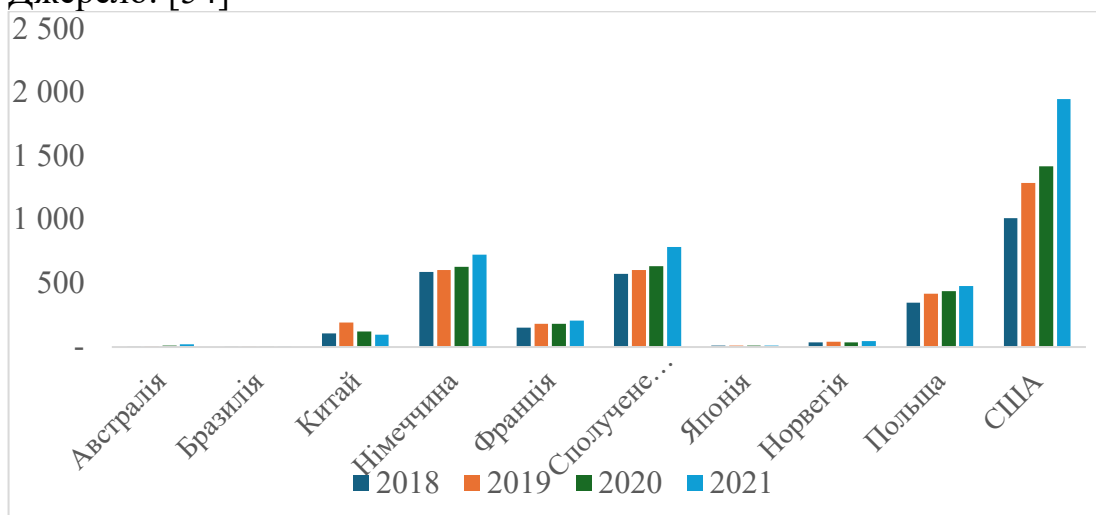

Рис. 5. Структура експорту послуг України за країнами-партнерами у 2018-2021 р., млн.. дол.

Джерело: [54]

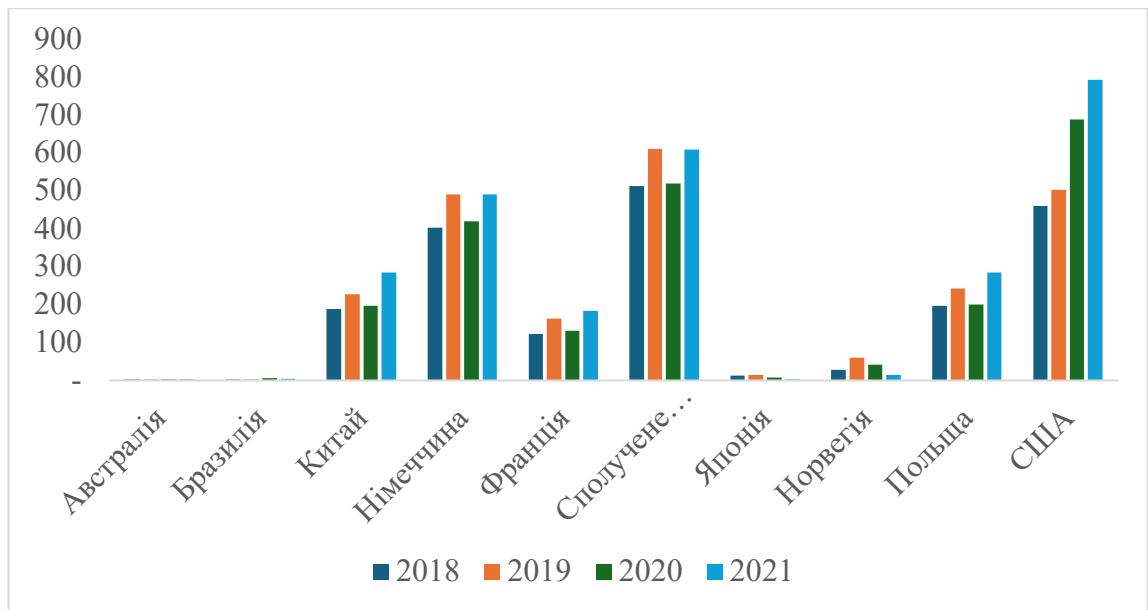

Рис. 6. Структура імпорту послуг України за країнами-партнерами у 2018-2021 р., млн.. дол.

Джерело: [54]

Зовнішня торгівля товарами України

Протягом 2019-2023 років спостерігається змінна динаміка зовнішньої торгівлі товарами України.

Таблиця 2

Обсяги зовнішньої торгівлі товарами України 2019-2023 рр., млн. дол.
США

Рік	Експорт	Імпорт
2019	50 055	60 800
2020	49 192	54 336
2021	68 072	72 843
2022	44 136	55 296
2023	36 183	63 567

Джерело: [54]

У 2020 році експорт України знизився на 1,7%, тоді як імпорт також зменшився на 10,6%. Це може бути пов'язано з глобальними економічними умовами, викликаними пандемією COVID-19.

У 2021 році спостерігається значне збільшення експорту на 38,4% у порівнянні з 2020 роком, що може бути пов'язано з відновленням економіки після пандемії, а також з високими цінами на сировину. Імпорт також зріс на 34% у порівнянні з 2020 роком.

У 2022 році експорт різко знизився на 35% у порівнянні з 2021 роком, що вказує на негативний вплив війни в Україні. Імпорт також зменшився на 24% у порівнянні з попереднім роком. Експорт продовжує знижуватись, впавши на 18% у порівнянні з 2022 роком, тоді як імпорт знову зріс на 15% у порівнянні з 2022 роком. Це може свідчити про зростаючі потреби в імпортних товарах, ймовірно, у зв'язку з відновленням економіки.

Таблиця 3

Географічна структура торгівля товарами з останні три роки, млн.. дол.

Країна	Експорт	Країна	Імпорт
2021			
Китай	8 004	Китай	10 982
Польща	5 227	Німеччина	6 284
Туреччина	4 143	РФ	6 083
Італія	3 469	Польща	4 963
Російська Федерація	3 414	Білорусь	4 823
2022			
Польща	6 653	Китай	8 671
Румунія	3 856	Польща	5 491
Туреччина	2 942	Німеччина	4 563
Китай	2 467	Туреччина	3 373
Угорщина	2 271	США	2 172
2023			
Польща	4 755	Китай	10 445
Румунія	3 765	Польща	6 578
Китай	2 406	Німеччина	5 062
Туреччина	2 369	Туреччина	4 723
Німеччина	2 020	США	2 863

Джерело: [54]

Найбільшими експортерами у 2021 році були Китай, Польща та Туреччина. У 2022 році Польща зміцнила свої позиції, а Китай значно зменшив обсяги експорту. У 2023 році експорт знову зменшився. Імпорт з Китаю зріс, в той час як імпорту з Польщі та Туреччини демонструє коливання. Німеччина з'являється як новий значний імпортер у 2023 році. Загальний зниження експортних обсягів у 2022 та 2023 роках свідчить про значний негативний вплив війни на економіку України, зокрема на її зовнішню торгівлю.

Таблиця 4

Товарна структура зовнішньої торгівлі України, млн. дол.

Рік	2023		2022		2021	
Товар	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт
Продукти рослинного походження	11 717	2 113	13 473	1 927	15 538	2 131
Жири та олії тваринного або рослинного походження	5 649	247	5 949	294	7 037	444
Недорогоцінні метали та вироби з них	3 916	3 363	6 003	2 591	15 991	4 373
Готові харчові продукти	3 272	3 252	2 497	2 645	3 788	3 578
Машини, обладнання	2 621	11 258	3 732	9159	5260	14206

Джерело: [54]

Протягом 2021-2023 років зовнішня торгівля України зазнала значних змін. Експорт продукції рослинного походження зменшився з 15,5 млрд дол. США у 2021 році до 11,7 млрд. у 2023 році. Експорт жирів та олій знизився з 7 млрд. до 5,6 млрд. дол. США. Недорогоцінні метали показали різке падіння з 16 млрд. до 3,9 млрд. дол. США. Водночас експорт готових харчових продуктів зріс з 2,5 млрд. до 3,3 млрд дол. США. Машини та обладнання також зменшилися з 5,3 млрд. до 2,6 млрд. дол. США.

Що стосується імпорту, то в 2023 році продукти рослинного походження склали 2,1 млрд. дол. США, зростаючи порівняно з 1,9 млрд. у 2022 році. Імпорт жирів залишався низьким (247 млн дол. США), тоді як недорогоцінні метали зросли до 3,4 млрд. дол. США. Імпорт готових харчових продуктів залишився стабільним на рівні 3,2 млрд. дол. США, а імпорт машин та обладнання збільшився до 11,3 млрд. дол. США.

Зовнішній борг України

Таблиця 5

Обсяг та динаміка зовнішнього боргу України, млн дол. США

Рік	Зовнішній державний борг	Валовий борг (ВЗБ)
2018	50 462	114 710
2019	48 941	121 739
2020	53 721	125 690
2021	57 197	129 711
2022	71 399	131 998
2023	101 705	161 533

Джерело: [55]

Протягом 2018-2023 років зовнішній державний борг України демонструє зростаючу динаміку. У 2018 році він становив 50,462 млн. дол. США, знизившись до 48,941 млн. у 2019 році, але згодом почав зростати, досягнувши 53,721 млн. у 2020 році та 57,197 млн. у 2021 році. У 2022 році борг зріс до 71,399 млн. дол. США, а у 2023 році різко підвищився до 101,705 млн. дол. США, що свідчить про значні нові запозичення в умовах війни та потреби в фінансуванні.

Валовий борг також зростає, з 114,710 млн. дол. США у 2018 році до 161,533 млн. у 2023 році, зокрема значне зростання спостерігається в 2022-2023 роках. Ці тенденції вказують на залежність України від зовнішніх фінансових ресурсів для підтримки бюджету, що може створити виклики в майбутньому, пов'язані з обслуговуванням боргу. Україні необхідно зосередитися на реформах для зміцнення економіки і зменшення залежності від зовнішнього фінансування, щоб уникнути ризиків, пов'язаних із високим рівнем боргу.

Платіжний баланс України

Таблиця 6

Обсяг та динаміка сальдо платіжного балансу України, млн. дол.

Рік	ВВП	Експорт	Імпорт	Сальдо
2018	97 499	61 880	73 650	(11 769)

2019	108 892	65 457	77 904	(12 447)
2020	114 907	62 977	64 674	(1 697)
2021	149 577	82 396	84 669	(2 273)
2022	142 220	51 127	75 342	(24 216)
2023	179 118	51 203	88 685	(37 482)

Джерело: [55]

Протягом 2018-2023 років сальдо платіжного балансу України зазнало значних змін. У 2018 році сальдо становило -8,384 млн. дол. США, а в 2019 році знизилося до -8,526 млн. У 2020 році ситуація дещо покращилася, і сальдо покращилося до -1,209 млн. дол. США. У 2021 році, незважаючи на зростання експорту до 60,951 млн. дол. США, сальдо залишалося позитивним на рівні -1,681 млн. Проте в 2022 році через військові дії та економічні труднощі сальдо різко погіршилося до -23,884 млн. дол. США, з імпортом, що значно перевищував експорт. У 2023 році сальдо платіжного балансу продовжило погіршуватися, досягнувши -37,482 млн. дол. США на тлі зростання імпорту до 88,685 млн. дол. США. Таким чином, протягом останніх кількох років спостерігається негативна динаміка платіжного балансу, що свідчить про зростаючу залежність України від імпорту, зокрема в умовах військового конфлікту.

ППІ України

Протягом 2018-2024 років обсяги залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіку України зазнали значних коливань. У 2018 році ПІІ в Україну становили 4,455 млн. дол. США, а в 2019 році зросли до 5,860 млн. дол. США, що свідчить про позитивну динаміку. Однак у 2020 році інвестиції різко впали до -868 млн. дол. США, що свідчить про негативний тренд, зокрема через пандемію COVID-19.

У 2021 році залучення ПІІ відновилося до 6,687 млн. дол. США, але 2022 рік приніс нові труднощі: обсяги інвестицій зменшилися до 1,152 млн. дол. США внаслідок військових дій в Україні. У 2023 році ПІІ в Україну знову зросли до 4,247 млн. дол. США, але залишилися значно нижчими за докризові рівні. Прогноз на 2024 рік свідчить про подальше зниження до 1,838 млн. дол. США.

Таблиця 7

Обсяг та динаміка залучення ПІІ в економіку України, млн. дол. США

Рік	ПІІ в Україну	ПІІ з України
2018	4 455	(5)
2019	5 860	648
2020	(868)	82
2021	6 687	(198)
2022	1 152	529
2023	4 247	42
2024	1 838	(87)

Джерело: [55]

Таким чином, незважаючи на деякі позитивні моменти у 2019 та 2021 роках, загальна динаміка залучення ПІІ в економіку України залишається

нестабільною, з серйозними зниженнями в 2020 та 2022 роках, що відображає вплив зовнішніх факторів та економічних криз.

Міжнародні резерви України

Протягом 2018-2023 років обсяги міжнародних резервів України демонструють позитивну динаміку, попри певні коливання. У 2018 році валові міжнародні резерви становили 17,712 млн дол. США, а чисті резерви - 7,822 млн дол. США. У 2019 році резерви зросли до 21,932 млн дол. США (валові) та 12,482 млн дол. США (чисті), що свідчить про покращення фінансової стабільності.

У 2020 році міжнародні резерви знову зросли до 26,137 млн. дол. США (валові) та 15,221 млн. дол. США (чисті), проте в 2021 році спостерігалось подальше зростання до 30,598 млн. дол. США (валові) і 20,377 млн. дол. США (чисті), досягнувши найвищих значень у періоді.

Однак у 2022 році резерви знизилися до 27,955 млн. дол. США (валові) та 17,739 млн. дол. США (чисті) через вплив військових дій та економічні виклики. У 2023 році відбулося значне відновлення: валові резерви досягли 38,796 млн. дол. США, а чисті резерви - 27,207 млн. дол. США, що вказує на поліпшення фінансової ситуації в країні.

Таблиця 8

Обсяг та динаміка міжнародних резервів України

Рік	Валові міжнародні резерви	Чисті міжнародні резерви
2018	17 712	7 822
2019	21 932	12 482
2020	26 137	15 221
2021	30 598	20 377
2022	27 955	17 739
2023	38 796	27 207

Джерело: [59]

Таким чином, загальна тенденція свідчить про зростання міжнародних резервів України впродовж останніх років, незважаючи на складні умови в 2022 році, що свідчить про поступове відновлення економіки в умовах військової агресії.

Аналіз сучасного стану міжнародної економічної безпеки України за індикаторами

Таблиця 9

Розрахунок коефіцієнту покриття імпорту експортом

Рік	Експорт	Імпорт	Коефіцієнт покриття імпорту експортом
2021	82 396	84 669	0,973
2022	51 127	75 342	0,679
2023	51 203	88 685	0,577

Джерело: [54]

Ця таблиця демонструє, як змінювався коефіцієнт покриття імпорту експортом з 2021 по 2023 роки. У 2021 році коефіцієнт покриття становив

0,97, що означає, що майже весь імпорту покритався експортом. Проте у 2022 році цей показник значно знизився до 0,68 через зменшення експорту та зростання імпорту. У 2023 році ситуація ще більше погіршилася, коли коефіцієнт знизився до 0,58. Це свідчить про те, що країна стає все більш залежною від імпорту і не здатна забезпечувати значну частину його через експорт, що може вказувати на економічні проблеми, зокрема зростання зовнішньоторговельного дефіциту.

Таблиця 10

Питома вага провідної країни - партнера у загальному обсязі експорту товарів, %

Країна	Рік	Експорт товарів	Загальний експорт товарів	Питома вага
Китай	2021	8 004	68 072	11,8%
Польща	2022	6 653	44 136	15,1%
Польща	2023	4 755	36 183	13,1%

Джерело: [54]

У цій таблиці показано зміну частки провідних країн у структурі експорту. У 2021 році основним торговельним партнером по експорту був Китай, на який припадало 11,8% від загального експорту. У 2022 році ця частка знизилася, і Польща стала головним партнером з 15,1% у загальному експорті. У 2023 році частка Польщі знизилася до 13,1%, що може свідчити про зменшення інтенсивності торгівлі або зміну пріоритетів у зовнішньоторговельній політиці.

Таблиця 11

Питома вага провідної країни - партнера у загальному обсязі імпорту товарів, %

Країна	Рік	Імпорт товарів	Загальний імпорт товарів	Питома вага
Китай	2021	10 982	72 843	15,1%
Китай	2022	8 671	55 296	15,7%
Китай	2023	10 445	63 567	16,4%

Джерело: [54]

Китай залишається головним імпортним партнером для країни протягом усього періоду з 2021 по 2023 рік. У 2021 році частка Китаю становила 15,1% від загального імпорту. У 2022 році цей показник зріс до 15,7%, а у 2023 році - до 16,4%. Така тенденція вказує на посилення залежності від китайського імпорту, що може бути результатом як економічної політики країни, так і розвитку відносин з Китаєм.

Таблиця 12

Питома вага провідного товару (товарної групи) у загальному обсязі експорту товарів, %

Рік	Топ продукт	Загальний експорт товарів	Експорт продукту	Коефіцієнт
2021	XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	68 072	15 991	23,5%
2022	II. Продукти рослинного	44 136	13 473	30,5%

	походження			
2023	II. Продукти рослинного походження	36 183	11 717	32,4%

Джерело: [54]

2021 рік: Найбільший внесок в експорт зробила товарна група "XV. Недорогоцінні метали та вироби з них", яка склала 23,5% від загального експорту товарів. Це вказує на важливу роль металургійної промисловості, особливо чорної металургії, у зовнішній торгівлі України в цей період.

2022 рік: Структура експорту змінилася, і головною експортною категорією стали "II. Продукти рослинного походження", зокрема зернові культури, які склали 30,5% від загального експорту. Це, ймовірно, пов'язано з адаптацією економіки до нових викликів, особливо у зв'язку з конфліктом і змінами в металургійній галузі.

2023 рік: Продукти рослинного походження залишаються провідною категорією в експорті, збільшуючи свою частку до 32,4%. Це підкреслює зростання важливості аграрного сектора в економіці країни, особливо на тлі зниження обсягів експорту інших груп товарів, таких як метали.

Таблиця 13

Питома вага товарів сировинного та низького ступеня переробки у загальному обсязі експорту товарів, %

Рік	Загальний експорт товарів	Експорт сировини	Коефіцієнт
2021	68 072	32 629	47,9%
2022	44 136	25 361	57,5%
2023	36 183	21 237	58,7%

Джерело: [54]

Ця таблиця відображає збільшення частки сировинних товарів у загальному експорті. У 2021 році частка таких товарів складала 47,9%, але у 2022 році вона збільшилася до 57,5%, а у 2023 році – ще більше до 58,7%. Це негативна тенденція, яка може свідчити про скорочення частки товарів з вищою доданою вартістю.

Таблиця 14

Питома вага товарів з використанням у виробництві технологій високого і середньовисокого рівня у загальному обсязі експорту товарів, %

Рік	Загальний експорт товарів	Експорт товарів	Коефіцієнт
2021	68 072	35 443	52,1%
2022	44 136	18 775	42,5%
2023	36 183	14 946	41,3%

Джерело: [54]

Ця таблиця показує зменшення частки експорту товарів, вироблених із застосуванням технологій середньо- та високого рівня. У 2021 році ця частка становила 52,1%, але з кожним роком зменшувалась: до 42,5% у 2022 році і до 41,3% у 2023 році. Така динаміка може свідчити про технологічний регрес в економіці країни та більшу орієнтацію на сировинну продукцію, що може

бути пов'язано із війною у країні, так як для виробників було вигідніше продати сировину, аніж її переробляти, що було ризиковим.

Таблиця 15

Обсяг валового зовнішнього боргу, % від ВВП

Рік	ВВП	Борг	Обсяг
2021	149 577	57 197	38,2%
2022	142 220	71 399	50,2%
2023	179 118	101 705	56,8%

Джерело: [54]

Зовнішній борг країни демонструє негативну тенденцію щодо зростання. У 2021 році співвідношення боргу до ВВП становило 38,2%, проте у 2022 році цей показник різко зріс до 50,2%, що, ймовірно, пов'язано зі зменшенням ВВП і збільшенням запозичень. У 2023 році співвідношення боргу до ВВП продовжувало зростати до 56,8%. Це може викликати занепокоєння через зростаюче боргове навантаження на економіку.

Таблиця 16

Обсяг прямих іноземних інвестицій, % від ВВП

Рік	ВВП	ПІІ	Обсяг
2021	149 577	6 687	4,5%
2022	142 220	1 152	0,8%
2023	179 118	4 247	2,4%

Джерело: [54]

Обсяг прямих іноземних інвестицій демонстрував різке скорочення у 2022 році до 0,8% від ВВП, порівняно з 4,5% у 2021 році. У 2023 році ситуація покращилася, і частка ПІІ зросла до 2,4% від ВВП, але цей рівень все ще залишається нижчим за 2021 рік. Це може свідчити про нестабільну інвестиційну привабливість країни або вплив зовнішніх чинників, таких як глобальні економічні кризи чи внутрішня політична нестабільність.

У 2023 році Україна посіла 55-те місце в рейтингу «Глобальний інноваційний індекс». У 2022 році Україна погіршила свій рейтинг та посіла 57 позицію (у 2021 році посідала 49 позицію) в рейтингу Глобального Інноваційного Індексу (із 132 країн)

Україна в рейтингу глобальної конкурентоспроможності показала наступні результати за останні роки:

2021 рік: Україна посіла 54 місце у рейтингу глобальної конкурентоспроможності.

2022 рік: Її позиція знизилася, і країна зайняла 62 місце, що свідчить про погіршення макроекономічних показників та умов ведення бізнесу, зокрема через політичну нестабільність та вплив війни.

2023 рік: Оцінки щодо позиції України залишаються на рівні, близькому до попереднього року, відображаючи складні умови економічного розвитку.

Таблиця 16.

Аналіз індикаторів зовнішньоекономічної безпеки країни (2023)

Індикатор	значення	Оцінка
-----------	----------	--------

Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,58	50
Питома вага провідної країни - партнера у загальному обсязі експорту товарів, %	13,1	25
Питома вага провідної країни - партнера у загальному обсязі імпорту товарів, %	16,4	50
Питома вага провідного товару (товарної групи) у загальному обсязі експорту товарів, %	32,4	50
Питома вага товарів сировинного та низького ступеня переробки у загальному обсязі експорту товарів, %	58,7	75
Питома вага товарів з використанням у виробництві технологій високого і середньовисокого рівня у загальному обсязі експорту товарів, %	41,3	25
Обсяг валового зовнішнього боргу, % від ВВП	56,8	75
Обсяг прямих іноземних інвестицій, % від ВВП	2,4	75
Місце України у рейтингу за Глобальним інноваційним індексом	55	75
Місце України у рейтингу глобальної конкурентоспроможності	62	100
III клас безпеки – передкризовий рівень (551–750 балів)	Всього	600

Джерело: складено автором

Аналіз показників зовнішньоекономічної безпеки України демонструє як позитивні, так і негативні тенденції, що можуть впливати на стабільність економіки та її стійкість до зовнішніх ризиків.

1. Коефіцієнт покриття імпорту експортом — 0,58

Цей показник є тривожним сигналом для зовнішньоекономічної безпеки, оскільки свідчить про значний дисбаланс між імпортом та експортом. Значення нижче 1 вказує на те, що країна більше споживає, ніж виробляє і експортує, що може призводити до залежності від іноземних ресурсів і впливати на платіжний баланс.

2. Україна залежить від одного партнера (Польщі) на значну частку експорту. Така концентрація може створювати ризики для зовнішньої торгівлі у випадку економічної або політичної нестабільності в партнерській країні. Висока залежність від одного експортного ринку обмежує економічну гнучкість та можливості диверсифікації.

3. В імпорті спостерігається навіть більша залежність від Китаю. Така залежність може бути небезпечною в умовах можливих змін у політичних відносинах, логістичних або економічних умовах. Крім того, це впливає на зовнішньоекономічну стійкість через можливі перебої в постачаннях.

4. Економіка України залишається сильно залежною від експорту продуктів рослинного походження. Висока концентрація на одному виді продукції робить країну вразливою до змін на міжнародних ринках сільськогосподарських товарів, наприклад, через зміну цін або несприятливі погодні умови.

5. Питома вага сировинних товарів у загальному експорті — 58,7%

Цей показник свідчить про низький рівень переробки продукції та залежність від експорту сировини. Сировинний експорт є вразливим до

коливань цін на світових ринках і не сприяє розвитку високотехнологічного сектору економіки.

6. Частка товарів із використанням технологій середньовисокого та високого рівня в загальному експорті становить менше половини. Це позитивний показник, але все ще свідчить про необхідність активнішого розвитку секторів із високою доданою вартістю, які здатні забезпечити конкурентоспроможність України на світовому ринку.

7. Рівень зовнішнього боргу є суттєвим, але в межах прийнятних значень. Проте його зростання у 2023 році створює ризики для економічної стабільності. Великий зовнішній борг може призвести до значних фінансових зобов'язань і впливати на здатність країни обслуговувати свої борги в умовах несприятливої економічної кон'юнктури.

8. Низький рівень ПІІ свідчить про нестачу довіри до інвестиційного клімату України, що може бути результатом політичної нестабільності та економічних ризиків. Для покращення цього показника необхідно активізувати реформи та забезпечити сприятливі умови для бізнесу.

9. Україна демонструє відносно непогані позиції в інноваційній сфері. Це вказує на наявність потенціалу для розвитку наукових досліджень та інновацій, але країні потрібно активізувати інвестиції у високотехнологічні галузі, щоб підвищити свою конкурентоспроможність.

10. Місце у рейтингу глобальної конкурентоспроможності — 62

Цей показник свідчить про низький рівень конкурентоспроможності на світовій арені. Основними проблемами є слабкість інституцій, недостатня інфраструктура, низька ефективність ринку праці та фінансового сектору.

Зовнішньоекономічна безпека України знаходиться під загрозою через високу залежність від окремих країн і товарів, значну частку сировинної продукції в експорті, низький рівень ПІІ та високий зовнішній борг. Для зміцнення економічної безпеки важливо диверсифікувати експорт, розвивати внутрішнє виробництво товарів із високою доданою вартістю, зменшувати боргове навантаження та покращувати інвестиційний клімат.

